canik belediyesi

"Türkiye'nin Gözbebeği"

HISTORY STUDIES

INTERNATIONAL JOURNAL OF HISTORY

IV. Uluslararası Canik Sempozyumu

Geçmişten Günümüze

Çocuk ve Şehir

15-17 MAYIS 2015

09:00

CANİK KÜLTÜR MERKEZİ

IV. Uluslararası Canik Sempozyumu

IV. ULUSLARARASI CANİK SEMPOZYUMU

The 4th İnternational Canik Symposium

"Geçmişten Günümüze Şehir ve Çocuk (15-17 Mayıs 2015)"

"City and Child from Past to Present (May 15-17, 2015)"

Sempozyum Kurulu

Başkan

Osman Genç (Canik Belediye Başkanı)

Genel Koordinatör

Prof. Dr. Osman Köse (History Studies Dergisi Editörü)

Yürütme Kurulu

İrfan GÖZ / Canik Belediye Bşk. Yrd.
Musa ÖZTÜRK / Canik Belediyesi Basın Danışmanı
Prof. Dr. Bünyamin KOCAOĞLU / Ondokuz Mayıs Üniv.
Doç. Dr. Önder DUMAN / Ondokuz Mayıs Üniv.
Doç. Dr. Dilşen İnce ERDOĞAN / Adnan Menderes Üniv.
Doç. Dr. Zafer GÖLEN / Mehmet Akif Ersoy Üniv.
Doç. Dr. Zübeyde G. YAĞCI / Balıkesir Üniv.
Yrd. Doç. Dr. Nurten ÇETİN / Trakya Üniv.

Geçmişten Günümüze

Çocuk ve Şehir

Sekreterya

Cihad Lütfullah GÜRLER

E-mail:
caniksempozyum@gmail.com
0507 531 2724

Canik Belediyesi
Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü

Karşıyaka Mah. İlkbahar Sok. No: 1 Canik / Samsun

3. OTURUM/3st SESSION

TARİH/DATE: 15 MAYIS/MAY 2015
SAAT/TIME: 17.30
YER/PLACE:
1 NO'LU SALON/ NO 1 HALL
OTURUM BAŞKANI/CHAIR:
Prof. Dr. Fahri SAKAL

BİLDİRİ BAŞLIKLARI/PAPER TITLES

Yrd. Doç. Dr. Cemile BAHTİYAR KARADENİZ
Ordu Kentinde Çocuk Oyun Alanlarının Dağılımı ve Yeterliliği

Dr. Hasan DİNÇER
Dilde Özleşme Çalışmalarının Çocuk Eğitimine Yansıması: Türk Çocuğu Dergisi

Araş. Gör. Doğa DİNEMİS KUŞULUOĞLU
Doç. Dr. Gülşen AYTAÇ
Modern Kentleşmenin Çocuk Üzerinde Etkileri ve Çocuk Oyun Alanları

Dr. İsmail KIRAN / Doç. Dr. Zeydin YILDIZ
Sosyal Değişme ve Modernleşme Karşısında Çok Çocuklu Gelenekli Ailelerde Çocuğun Geleceği

canik belediyesi

"Türkiye'nin Gözbebeği"

HISTORY STUDIES
INTERNATIONAL JOURNAL OF HISTORY
www.historystudies.net

IV. Uluslararası Canik Sempozyumu

Geçmişten Günümüze Çocuk ve Şehir

The 4th İnternational Canik Symposium
"City and Child from Past to Present (May 15-17, 2015)"

KATILIM BELGESİ

Sayın

Dr. Hasan DİNÇER

Düzenlemiş olduğumuz

4. Uluslararası Canik Sempozyumu'na

katılımlarınızdan dolayı teşekkür eder, başarılarınızın devamını dilerim.

Osman GENÇ
Canik Belediye Başkanı

canik belediyesi

"Türkiye'nin Gözbebeği"

Kültür Yayınları No:12

Geçmişten Günümüze

ŞEHİR ve ÇOCUK

II

Geçmişten Günümüze

ŞEHİR ve ÇOCUK

II

Osman KÖSE

Samsun
2016

Canik Belediyesi Kültür Yayınları
Yayın No: 55-16-02

Takım Numarası
978-605-65683-5-0

ISBN
978-605-65683-7-4

Samsun 2016

Editör: Osman KÖSE

Mizanpaj ve Kapak Tasarımı
Burhan ÖZAKÇA
0507 669 1981

Baskı Tarihi
Mart 2016

Baskı Yeri
Uğur Ofset Pazar Mahallesi Mukayyitzade Sokak No: 48
İlkadım / SAMSUN
0362 431 52 55

Sertifika Numarası
18324

CANİK BELEDİYE BAŞKANLIĞI
Karşıyaka Mahallesi İlkbahar Sokak No: 1

CANİK / SAMSUN
Tlf: +90 444 55 90
Faks: +90 362 238 84 30
Web : www.canik.bel.tr
E-posta : canik@canik.bel.tr

İÇİNDEKİLER

A - İlkçağlardan Modern Zamana Kadar Şehirler

1 – Tarihte Şehirler

Pınar BÜLBÜL - Eskiçağ Anadolusunda Kentleşme 21
Hatice Özkara GÜLER - Roma ve Şehir 27
Hüseyin KAYHAN - Karahanlılarda Şehirler ve Şehircilik 37
Minehanım Nuriyeva TEKLELİ / Mehmet RIHTIM - Kafkaslar ve Karadeniz Etrafında Unutulan Eski Türk Şehirleri Tarihi 51
Mustafa ŞAHİN - Mavu Balig-Yok Edilen Bir Şehrin Öyküsü 57
Kemal SAYLAN - Süleymaniye-Daltaban Arasında Gümüşhane'nin Şehirleşme Süreci 67
İbrahim YILMAZÇELİK - Tarihi Sürecin Diyarbakır Şehrinin Karakteristik Özelliklerinin Oluşumuna Tesirleri 75
Selim ÖZCAN - Şehzadeler Şehri Amasya 103
İbrahim SERBESTOĞLU - Tanzimat Döneminde Çarşamba (Canik) Kazası 117
Mustafa ÖZTÜRK / Deaa HEADR - 19. Yüzyılda Şam'da Farklı Bir İdarî Birim: Sümn/Sümün Sistemi 133
Özgür YILMAZ - Tanzimat Döneminde Trabzon'un Kentsel Gelişimine Dair Bazı Tespiter 139
Osman AKANDERE - Konya Vilayeti Salnamelerine Göre Beyşehir Kazası 157
Nebahat ARSLAN - Bir Cumhuriyet Şehri: Kars 171
Tamara ÖLÇEKÇİ - Orta Asya'da Bir Türk Şehri-Bişkek 179
Tofik BABAYEV - Kafkasya'nın Kültür Merkezi Şuşa 191
İlhan EKİNCİ - İki Şehrin Rekabeti Ordu-Giresun Arasındaki Rekabetin Tarihi Arkaplanı 195

2 – Destanlar, Minyatürler ve Edebi Metinlerde Şehirler

Naile ASKER - Destanlarımızda Şehir Tanımlaması 209
Sebine NİMETZADE (Sabina Nematzade) / Sabira Nematzade - Türk-İslam Elyazmalarındaki Minyatür Resimlerde Şehir ve Kültür 215
Hanife Nalan GENÇ - Fadiş Adlı Romanın Çocuk Kahramanının Gözüyle Bir Uzam Olarak Köy ve Kent 221
Hatice GÜNDOĞAN - Şehir ve Edebiyat Bağlamında Necip Fazıl ve Ankara (1929-1938) 231
Muhittin ELİAÇIK - Resmi-i Kayseri Seyahatnamesine Göre Şehirlerin Kuruluş Yeri Özellikleri 241
Tuğba KARA - 18. Yüzyılda Bir Müellif Resmi Kayseri'nin Mecmuasına Göre Osmanlı Şehir Algısı: Erzurum Örneği 245

3 – Seyyahların Gözüyle Şehirler

Mübariz AĞALARLI - ORTAÇAĞ SƏYYAHLARININ ƏSƏRLƏRİNDƏ ŞƏRQİ ANADOLU VƏ GÜNEY QAFQAZ ŞƏHƏRLƏRİ (XV-XVII. YÜZİLLƏR) 253
Cavid Kasımov - Armin Vanberi'nin "Orta Asya'ya Seyahat" Eserinde Orta Asya'da Türk Şehirleri 263
Cenk Demir - Yakın Doğu Yardım Heyeti'nin Samsun'daki Faaliyetleri, 1919-1922 (Yetimhane, Hastane, Aşevi ve Diğer Yardım Çalışmaları) 269

4 – Savaş Yıllarında Şehirler

Nurten ÇETİN - Bulgar İşgali Altında Esir Bir Osmanlı Şehri: Edirne 287
M. Halistin KUKUL - Hasan Umur'a Göre Millî Mücâdelede Samsun 303

5 – Şehir Yaşamında Evler, Sokaklar ve Mekânlar

Fahri SAKAL – Medeniyetin Üç M'si: Münasebetler, Mekânlar ve Muhit 321

Muhammed OKUDAN - Osmanlı Dönemi Samsun Şehrinin Fiziki Yapısı ve Mahalleleri 327

İlyas GÖKHAN - Yavuz Sultan Selim'in Annesi Ayşe Sultan ve Doğu Karadeniz Şehirlerine Yaptırdığı Eserler 333

Mehmet BEŞİRLİ - Hazinedar-zâdeler Paşalarına Ait Muhallefatdan Varislerine İntikallerle İlgili Bazı Bilgiler, 1855-1860 339

Abdullah BAY - Taşra Elitleri, Haneleri ve Yaşamları: Canik Çevresinde Ayan Konaklarının Ortaya Çıkışı, Gelişimi ve Konak Hayatı 345

Ahmet KÖKSAL - Osmanlı'dan Günümüze Önemli Bir Kent Mekânı: Millet Bahçeleri 359

Ahmet MUTLU - Sokağa Çıkmak İçin Çıkmaz Sokak 369

6 – Şehirlere Göç, Demografik ve Siyasi Yapı

Cemil BÜLBÜL - Eskiçağda Göç ve Şehir Kültürü 383

Mert KALKAN - Rus-Kafkas Savaşı Sonrası Anadolu'ya Gelen Gömenlerin Şehir Yaşantısına Etkisi 389

Alparslan DEMİR - Erzincanlı Göçmenler ve İskân Tarihi Açısından Önemi 403

Zafer GÖLEN - Atatürk Dönemi Samsun Şehir Nüfusu 409

Ali ARSLAN / Gülten ARSLAN - Bir Şehrin Nüfusunun Sosyolojik Analizi: Canik'in Demografik Yapısının Sosyolojik Tahlili 421

Ali ARSLAN / Gülten ARSLAN - Geçmişten Geleceğe Bir Şehrin Siyasi Yapısı: Yerel Seçim Sonuçları Temelinde Canik 435

7 – Şehirlerde Eğitim, Dini ve Sosyal Yaşam

Ergün LAFLI - Samsun Müzesi Lahitleri 449

Hacer ATEŞ – Osmanlı Belgelerinden Bir Şehri Okumak: XVII. Yüzyılda Rodoscuk Sâkinlerinin Yaşamından Kesitler 461

Ahmet AKSIN / Türkmen TÖRELİ - 7 Numaralı Kısas Defterine Göre Osmanlı Şehirlerinde Cinayet Suçları (1857-1859) 475

Fatma ATABEY - 5 Numaralı Trabzon Ahkâm Defterinde Canik'le İlgili Bazı Bilgiler (1834-1838) 491

Ayhan YARDIMCIEL / Özlem TOY - Din ile Bütünleşen Şehir: Didyma 497

Sait Sayar - Şehir ve İnsanın Kesiştiği Noktada İmarın Tasavvufi Arka Planı 503

Yurdagül ERDEM / Hande ŞAHİN / Nesime Güzel ERTOP - İlköğretim Okullarının Fiziksel Çevre Düzenlemesinin İncelenmesi: Kırıkkale İli Örneği 517

8 – Şehirlerde Ticari ve İktisadi Faaliyetler

Jülide AKYÜZ - Şeker Kamışı ve Pamuk Üzerinden Canik Sancağı'nda Sanayi Hamleleri 525

Önder DENİZ - Cumhuriyet Döneminde Kurulan Devlet İşletmelerinin Anadolu'daki Şehirlerin Sosyo Ekonomik Yapısına Etkileri 531

B – Tarih Boyunca Devlet ve Toplum Yaşamında Çocuklar

1 – Tarihsel Süreçte Çocuk

Ebru MANDACI - Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda Hukuki Belgelerde Çocuk (M.Ö. ± 1975-1723) 541

Murat ÖZTÜRK - Asya Hun Devleti'nde Çocuk 549

Ramazan KAZAN - İslam Öncesi ve Sonrası Çocuk Olmak -Selim Mevlâ Ebi Huzeyfe Örneği- 555

Özlem GENÇ - Ortaçağ Avrupasında Çocuk Olmak 563

Seda ÖZSOY - Çocukluğun Sosyo-Kültürel Tarihi: Batı Ortaçağ'ında Çocuğun Algılanışı 573

H. Vehbi İMAMOĞLU - Osmanlı Devleti'nin Son Döneminde Şer'iyye Sicil Defterlerine Göre Çocuk 579

2 – Aile ve Sosyal Hayatta Çocuk

Harun BIÇAKÇI - Antik Roma'da Aile, Aile Reisi ve Çocuk 591

Babür Mehmet AKARSU - Antik Dönem'de Çocuk Kehanetleri 599

Fatih TOKTAŞ - İslâm Düşüncesinde Çocuk ve Şehir 607

Pınar ÜLGEN - Ortaçağ Avrupasının İlginç Bir Yüzü: Çocuk Cadılar (Mallevs Malleficarvm Adlı Esere Göre) 615

Mehmet Emin ÜNER – Osmanlı'da Mahalle ve Çocuk 623

Ömür TUFAN - Osmanlı Sarayı'nda Doğan Çocukların Yaşantısı 639

Aslı DELİKTAŞ - Osmanlı Dünyasında Çocuk Olmak: Trabzon Şer'iyye Sicillerine Göre Vasi Korumasında Çocuklar (17. Yüzyıl) 653

Ayşegül KUŞ - Batılı Bir Seyyaha Göre 19. Yüzyılda Osmanlı'da Çocuk Olmak 661

Cihan ÖZGÜR - Osmanlı Dünyasında Çocuk Dilenciler 671

Melike KARABACAK - Canik'te Çocuk Suçlular (II. Meşrutiyet Sonrası) 679

Cafer SARIKAYA - Bu Türkü Annemin Türküsüdür, Onları Çok Özlediğim Zaman Bu Türküyü Söylerim: Karadeniz'deki Müslümanlaş(tırıl)mış Ermeni Çocukları 689

Ceyda FİDAN - Holokost Dönemi Çocukları Children During The Holocaust 695

Esra ÇETİN - Milli Kimliği Müzikle Kurmak: Gürbüz Çocuklar Ordusu Müzik Faaliyetleri 709

İsmail KIRAN / Zeydin YILDIZ - Sosyal Değişme ve Modernleşme Karşısında Çok Çocuklu Geleneksel Ailelerde Çocuğun Geleceği 719

Mustafa YILDIRIM - Çocuk ve Sanat 731

Orhan BİNGÖL / Sabuha BİNDİK - Kent Kültürü ve Çocuğun Toplumsallaşması 739

Yılmaz IRMAK - Dinî, Millî ve Kültürel Değerlerin Çocuklara Aktarılmasında Camilerin İşlevi -Belçika Sledderlo Yunus Emre Camii Örneği- 745

Murat SEZGİN - Orta Öğretim Çocuklarında/Öğrencilerinde Aile İçi İletişim (Ampirik Bir Çalışma) 761

Ali KORKMAZ - Medyada Çocuk Haberciliği ve Etik Sorunlar 773

3 – Muhtaç ve Yetim Çocuklar

Mevlüt ÇAM - Osmanlı Dönemi Vakfiyelerinde Yetimler ve Öğrenciler 783

Ahmet GÜNDÜZ – Osmanlı'da Kimsesiz Çocukların Himaye ve Korunması: Antakya Örneği (1860-1900) 789

Ayşe ZAMACI - Bir Muhtaç ve Muavin Olarak Müdâfaa-i Milliye Cemiyeti'nin Faaliyet Alanında Çocuğun Rolü 797

Mucize ÜNLÜ - II. Abdülhamid Döneminde Balkanlarda Fakir ve Kimsesiz Çocuklar 809

Necdet AYSAL - Korunmaya Muhtaç Çocuklar Sorunu: Ankara Himaye-i Etfâl Cemiyeti 819

Kamuran KALABALIK - Kazım Karabekir'in Erzurum ve Sarıkamış Dolaylarındaki Yetim Çocukların Eğitimi İle İlgili Görüş ve Uygulamaları 835

Gurbet GÖKGÖZ - 1930' lu Yıllarda Türkiye'de Korunmaya Muhtaç Çocuk Algısı ve Buna Yönelik Çalışmalar 843

Zeynep TEZEL / Hande ŞAHİN / Hüsamettin ÇETİN / Yurdagül ERDEM - Yazılı Basında Geçici Koruma Altındaki Ailelerin Çocukları 851

4 – Şehir Yaşamında Çocuk

Ümit ÖZTÜRK - Osmanlı Şehrini Hatırlamak: Çokluk İçindeki Bir(icik)lik 859

Elif NEOLSUN - Bir Metropol Gerçeği: İplikhane-i Amire'de Çalıştırılan İşçi Çocuklar 865

Mehmet KÖSEOĞLU / Civan ÇELİK - Osmanlı Dönemi İlk Nüfus Sayımında Kavak Kazası'nda Erkek Çocuklar 875

Alparslan SANTUR - Anadolu'da Bazı Gelenek, Görenek ve İnanışlarıyla Şehirlerde Çocuk 889

Harun CEYLAN - Modern Şehirde Çocuk Olmak 897

Orhan GÜRSU - Modern Şehirlerde Çocuk Olmak: Şehir Hayatı ve Çocuk Ruh Sağlığı 901

Rıfat ATAY - Ezansız Semtlerin Güneyli Çocukları: Modern Antalya'da Çocuk Ol(dur)mak 909
Hüseyin MERTOL / Kuttusi ZORLU - Üstün Zekalı Çocukların Hayallerindeki Şehir Tasarımları 917

5– Savaş ve Çocuk

Sevtap Gölgesiz KARACA - Orta Çağ Avrupa'sında Çocuk Hareketi: Fransız ve Alman Çocukların Haçlı Seferi 925
Süleyman TEKİR - Birinci Dünya Savaşı'nda Çocuk Olmak 935
Kemal ARI - Mübadele'de Çocuk Olmak 941
Ulvi KESER - Savaşta Çocuk Olmak; 1955-1974 Kıbrıs Türk Mücadele Tarihi ve Çocuklara Kesitsel Bir Bakış 947
Tahir ŞAHBAZOV - Bir Türk Şehirinin Faciesi: Hocalı Soykırımı ve Çocuklar 985
Yavuz GÜNEŞ - Gazzeli Yusuf ve Telavivli Jozef Çocuğun Özneleştirilmesi yahut "Kutsal Savaş"ın Anlam Yitimi 997
İsa KALAYCI - Savaşın Mazlum ve Mağdurları: Hatay'daki Suriyeli Çocuklar 1007

6– Göç ve Çocuk

Erhan AKDAĞ - Cumhuriyetin İlk Yıllarında Yayımlanan "Ali'nin Bayramı" Adlı Çocuk Öyküsünde Balkan Göçleri'ne ve Çocuğa Bakış 1023
Harun CEYLAN - Göçmen Aile Çocuklarının Karşılaştığı Sosyal Sorunlar ve Bu Sorunlara Yönelik Aile Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın Sunduğu Hizmetler 1031
Cuma YILDIRIM - 1950 Sonrası Türkiye'de İç Göç ve Çocuk 1035
Hayrettin PARLAKYILDIZ / Ayşim PARLAKYILDIZ - Göç ve Çocuk Bağlamında Avrupa'daki Türklerin Göç Ettikleri Ülkelerdeki Eğitim-Uyum Sürecinin Çocuk Edebiyatına Yansıması 1045
Ayşe Hicret GÜDÜK / Salih BATTAL - Köyden Kente Yapılan Göç Sonrası Çocukların Şehir Hayatına Adaptasyonunda Yerel Yönetimlerin Rolü: Göç, Yerel Yönetim ve Eğitim Döngüsü 1051
Ülkü İNCİ - Göç Sürecinde Yaşanmamış Çocukluk 1063

7 – Hikaye, Şiir, Edebiyat, Minyatür ve Seyahatnamelerde Çocuk

Ali Nihat KUNDAK - Osmanlı Minyatürlerinde Çocuk 1069
Cafer ÖZDEMİR / Ömer SARAÇ - Âşıkların Gözünden Osmanlı'da "Çocuk" 1079
Münteha Gül AKMAZ - Evliya Çelebi Seyahatnamesinde Çocuk 1085
Necip Fazıl DURU / Hasan DOĞAN - Sevgiliye Övgü, Rakîbe Sövgü: Tıfl (Beççe, Kûçek) Kelimesinin Divan Şairlerince İki Farklı Kullanımı 1095
Fikret USLUCAN - Ömer Seyfettin'in Hikayelerinde Çocuk 1103
Nazım ELMAS - Kurmacadan Gerçeğe Şehir ve Çocuk 1109
Şeyma KURAN - Şehir ve Çocuk Bağlamında "Çıkmaz Sokak" 1115
M. Halistin KUKUL Medenîleşme Yolunda Çocuk ve Edebiyât Münâsebeti 1119
A.Cüneyt ISSI – Şehirde İki Çocuk: Sermet Bey ve Japon Halit Ziya Uşaklıgil-Sait Faik Abasıyanık 1129
Alpay Doğan YILDIZ - Mustafa Kutlu Hikâyelerinde Yoksulluk, Şehir, Çocuk, Adalet ve Merhamet 1135
Füsun Çoban DÖŞKAYA - Pamuk Prensesin Ölümü: Mağdur Çocuk Dili Analizi 1145

8 – Çocuk Oyunları

Hatice ERDEMİR / Mısra ÇAYAKAR – Antikçağ'da Hellen ve Roma Toplumlarında Belli Başlı Çocuk Oyunları 1167
Olcay Pullukçuoğlu YAPUCU - Osmanlı Kentlerinde Oyuncak Satıcıları 1181
Yusuf Turan GÜNAYDIN - Çocukluk Yıllarımızın Oyunları ve Oyun Terimleri - Amasya / Taşova İlçesi Özelinde (1970-1977) 1189
Cemile Bahtiyar KARADENİZ - Ordu Şehir Merkezinde Çocuk Oyun Alanlarının Dağılışı ve Yeterliliği 1197

Doğa Dinemis KUŞULUOĞLU / Gülşen AYTAÇ - Modern Kentleşmenin Çocuk Üzerine Etkileri ve Çocuk Oyun Alanları 1209

9 – Çocukların Eğitimi ve Okul Hayatları

Yakup AKYÜZ - Eski Yunan'da Çocuk ve Çocuk Eğitimi 1221
Hüseyin ÜRETEN - Yazılı ve Yazısız Kaynaklar Işığında Eski Atina'da Çocuk ve Eğitim 1235
Babür Mehmet AKARSU - Spartalı Çocukların Askeri Eğitimi 1249
Muhittin ELIAÇIK - İslâm Kültüründe Çocuklara Hediye Olarak Kitap Yazma Geleneği 1257
Ali Emre İŞLEK - Canik Sancağı Zaviyelerinde Sıbyanın Talimi (1789-1844) 1261
Ahmet OĞUZ - Sultan Abdülaziz (1861-1876) Döneminde Kız Çocuklarının Eğitimi İçin Yapılan Çalışmalar 1267
Hürü Sağlam TEKİR / Nebahat Oran ARSLAN - 19. Yüzyıl İstanbul'unda Sağır Dilsiz Çocukların Eğitimi 1273
Elif GÜRSOY - Osmanlı Mimarisinde Sıbyan Mektepleri 1285
Selçuk SEÇKİN - Osmanlı Dönemi Sıbyan Mekteplerinin Mimari Özellikleri ve Şehir Hayatındaki Yeri 1293
Mehmet GÜNEŞ - Osmanlı Döneminde Çocukları Korumaya ve Eğitmeye Yönelik Çalışmalar 1311
Hanım GÖKTAŞ - Mahalle Mektebine Başlama Merasimi: Âmin alayı ve Bed-i Besmele 1317
Ahmet YILMAZ – Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Toplumsal Cinsiyet Algısı ve Çocuk Eğitimi) 1325
Mustafa KARA – Kur'an'a Göre Çocuk Eğitiminin Temel İlkeleri 1333
Şeref GÖKÜŞ - Diyanet İşleri Başkanlığı Hutbelerinde Çocuk ve Çocuk Eğitimi (2010-2015) 1345
Hasan DİNÇER - Dilde Özleşme Çalışmalarının Çocuk Eğitimine Yansıması 1355
Nalan KIZILTAN / Nazlı TÜFEKÇİ / Taner TUNÇ / Emine Özlem ŞEN - Kosova-Türkiye Bağlamında Yabancı Dil Öğrenen Çocukların Kültürel Farkındalığı 1373
Mehmet Nur TUĞLUK / Tuba Zeynep AKAR - İlköğretim Öğretmen Adaylarının Çocuk Dostu Şehir Kavramına İlişkin Sahip Oldukları Algıların Metaforlar Yardımıyla Ortaya Çıkarılması 1387

Dilde Özleşme Çalışmalarının Çocuk Eğitimine Yansıması

Dr. Hasan DİNÇER
Ankara Üniversitesi / Ankara

Giriş

Türkiye'de 1930'lu yıllarda siyasal, iktisadi ve kültürel alanlarda yeni yöneliş, uygulama ve kurumsallaşma faaliyetleri söz konusudur. Bu anlamda, önemli gelişmelerden biri de, tarih çalışmalarına paralel olarak, Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin kurulması ve dilde sadeleşme, özleşme faaliyetlerinin yürütülmesidir.

Türk Dilinin yüzyıllarca ihmal edildiği, yabancı dillerin istilasına uğradığı yargısı üzerinde yükselen ve Mustafa Kemal'in öncülüğünde gerçekleştirilen çalışmalar ile Türk dilini, ulusal kültürün eksiksiz bir anlatım aracı haline getirmek ve çağdaş uygarlığın önümüze getirdiği gereksinmeleri karşılayacak bir yetkinliğe ulaştırmak amaçlanmıştır.

Türk Dili Tetkik Cemiyeti aracılığıyla sözlük oluşturma, derleme ve tarama faaliyetleri gerçekleştirmenin yanında yabancı kelime ve terimleri ayıklayarak onların yerine Türkçe sözcükler türetme yolunda yoğun bir faaliyete de girişilmiştir. Devlet eliyle yürütülen ve edebiyatçılar, akademisyenler, gazeteciler ve dilbilimcilerin katkısıyla gerçekleştirilen bu çalışmalar destekleyici ve eleştirel yaklaşımları da beraberinde getirmiştir.

1933 yılında Muallim Hüseyin Kazım Bey tarafından İstanbul'da yayınlanmaya başlayan *Türk Çocuğu* dergisi, dil konusundaki çalışmalara sayfalarında genişçe yer ayırmıştır. Bu bildiride, çocuklara hitap ettiği dolayısıyla okul dışı eğitimin bir parçası olduğu görüşünden hareketle, Türk Çocuğu dergisi incelenecek, dil çalışmalarının nasıl değerlendirildiği, bu değerlendirmenin çocuklara dönük olarak dergi sayfalarına nasıl yansıtıldığı, hangi yöntemlerin kullanıldığı tahlil edilecektir.

Türk Çocuğu dergisi, dil çalışmaları yanında, 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı ile ilintili olarak beliren yaklaşımları, aynı dönemde yürütülen tarih çalışmaları ile birlikte yoğunlaşan Türklük vurgusunu nasıl anlamlandırdığı yönlerinden de ele alınacaktır. Başka bir ifade ile 1930'larda cari olan resmi yaklaşımların, çocuklara nasıl yansıtıldığının izi de sürülecektir.

Hüseyin Kazım Bey, 1932-1936 yılları arasında, ağırlıklı olarak dilde özleşme konusunu işleyen *Öz Dilimize Doğru* dergisini de yayınladığı için söz konusu dergi de, çocuk eğitimi açısından incelenecektir.

Devrimlerin her alanda geçmişten kopuş anlamına geldiği gerçeği, Türk Devrimi için de geçerlidir. Ancak, Türk Devrimi'nin gerçekleşebilmesinde, Mustafa Kemal'in rolünün yanında, iki yüz yıllık Osmanlı yenileşme birikiminin sağladığı katkı, bir sürekliliğe de işaret etmektedir. Bu çerçevede, yazımızda dil konusundaki Osmanlı dönemi arayış, düşünce ve uygulamalarına da değinilecektir.

Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Dil Sorunu

Türklerin İslamiyet'i kabul etmeleri ve Arap-Fars toplulukları ile aynı coğrafyayı paylaşmaları sonucu Türkçe, Arapça ve Farsçanın etkisi altına girmişti.[1]Büyük Selçuklular döneminden başlayarak bilim ve ibadet dili olarak Arapça, edebiyat dili olarak Farsçanın, resmi yazışmalarda yine bu iki dilin kelimelerinin yoğun olarak kullanılması sonucunda halkın konuştuğu dil-resmi dil ikiliği doğmuştu.[2]

Osmanlı Devleti 19. Yüzyılda siyasal, ekonomik ve toplumsal alanda yeni sorunlar ile karşılaşmıştı. Tanzimat ile birlikte medreselerden başka yeni okullar açılmış, bu okullarda okutulacak

[1] Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi 3. Kitap (İkinci Bölüm) Yeni Türkiye'nin Oluşumu (1923-1938)*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1996, s. 98.

[2] Osmanlı Devleti'nde "…seçkinlerin Türkçede çok Arapça ve Farsçaya yaslanan yepyeni bir dil oluşturmaya giriştikleri, bunu sonucunda ortaya yapay bir dil çıktığı doğrudur." Murat Belge, "Türk Dilinde Gelişmeler", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, 10. C, İletişim Yayınları, İstanbul 1985, s. 2588.

kitapların Türkçeye çevrilmesi gerekmişti.[3] Yine bu dönemde, Osmanlı Devleti, tarihinde ilk kez, aydınlar ile iletişim kurma zorunluluğu hissetmiş, Edebiyatçılar, tiyatro ve roman gibi türlerde, sayıca görece çok olan alıcılara (halk) hitap etmelerini gerekli kılan eserler üretmeye başlamışlardı.[4] Bu gelişmeler dildeki ikiliğin, çözülmesi gereken büyük bir sorun olduğunu göstermişti.

Dildeki ikiliği azaltma düşüncesinin doğduğu 19. yüzyıl sonunda bu konuda farklı düşünce ve öneriler söz konusu idi. Ahmet Cevdet Paşa, bilimsel yapıtların herkesin anlayabileceği terimler ile yazılmasını; Şemsettin Sami, Arapça ve Farsça sözcüklerin yerine Türkçe sözcüklerin bulunarak kullanılmasını önererek özleştirmeye varan bir Türkçeleştirmeyi;[5] Ziya Paşa, gerçek Türkçenin İstanbul'da ve taşrada halk arasında yaşayan dil olduğunu; Ali Suavi, Türkçenin en eski ve zengin dillerden biri olduğu düşüncesinden hareketle Arapça-Farsça kuralların kaldırılmasını ve ibadet dilinin Türkçeleştirilmesini savunmuştur.[6] Necip Asım, Türkçenin medeni bir kavmin lisanı olduğunu ve gelişmesine ön ayak olunursa Avrupa dillerinden aşağı kalmayacağı görüşünü savunmuş;[7] Mustafa Celalettin Paşa, Avrupa dilerini, özellikle Yunanca ve Latinceyi etkilediğini ileri sürerek Türkçenin köklülüğüne işaret etmiştir.[8]

1876'da açılan Mebuslar Meclisi'nde ortak anlaşma dili ve konuşmaların yazı diline çevrilmesi sırasında sorunlar yaşanması, Kanun-ı Esasi'de Türkçenin resmi dil olarak saptanması, büyük bir Türk nüfusun, savaşlar ve toprak kayıpları ile iç kısımlara göç etmesi, Türkçenin önem kazanmasını sağlayan diğer gelişmeler olarak belirmiştir.[9]

Türk dilinde sadeleşmeden yana olan görüşlerin somut çalışmalara yönelmesi, ilk Türk Akademisi olan *Encümen-i Daniş*'in kurulması ile mümkün olmuştur. *Encümen-i Daniş* Türkçe gramer ve Türkçe sözlük hazırlamayı planlamış ancak bunlar gerçekleştirilememiştir.

Aydınların ağırlıklı olarak sadeleşmeden yana olduğu bu dönemde aykırı görüşler de dile getirilmiştir. Servet-i Fünuncular Batı kavramlarına karşılık bulmak için sözlüklerde unutulup kalmış Arapça, Farsça sözcükler bulup çıkararak tamlamalar kurmuşlardır.[10] Hacı İbrahim Bey ise Arapçanın, nüfusu iki yüz milyona yaklaşan İslam dünyasının din ve edebiyat dili olduğunu, Türkler için bu dilden ayrılmanın imkansız olduğunu savunmuştur.[11]

Meşruti yönetimin tekrar uygulanmaya başlandığı1908'de itibaren dil konusundaki tartışmalar ve ortaya konan görüşler, geçmişten gelen birikim kadar, yakın zamanlarda yaşanan siyasal gelişmelerin ve eğitim alanında gerçekleştirilen ıslahatların sonuçlarının etkisini de yansıtmaktaydı.

Balkan Savaşları yenilgisiyle doğan Türk milliyetçiliği, dil konusuna daha derinlikli yaklaşımların ve zenginleşmiş önerilerin gündeme gelmesini sağlamıştı.[12] Batı okullarında ve Türkiye'de yabancı dil ile eğitim yapan okullarda Türk dili ile ilgilenen, kaynaklarına inerek dilin karakterini inceleyen kişilerin de yer aldığı yeni bir kuşak yetişmişti. Ayrıca, üyelerinin çoğunluğu Türklerden oluşan iktidar partisi İttihat ve Terakki, Türklüğe ve Türkçeciliğe bağlılığını açıkça ortaya koymuştu. Bu dönemde ilkokul ve ortaokulda Türkçenin zorunlu dil haline getirilmesi önemli bir gelişmeydi.[13]

1911'de Selanik'te yayınlanmaya başlayan ve ağırlıklı olarak Ziya Gökalp, Ali Canip ve Ömer Seyfettin'in yazdığı *Genç Kalemler* dergisi, dilin sadeleşmesi konusunda heyecanlı ve sistemli bir çalışma yürütmekteydi. Dergide ulusal edebiyat için ulusal dilin gerekliliği vurgulanırken, alışılmış Arapça sözcüklerin korunması, İstanbul Türkçesinin esas alınması, yazı dili ile konuşma dilinin birleştirilmesi savunulmaktaydı.[14] *Genç Kalemler*'in yazarlarından Ziya Gökalp Arapça, Farsçadan geçen kuralların ve Türkçe eş anlamlısı olan kelimelerin atılmasını önermiştir. Bilim diline ağırlık

---

[3] Turan, *age*., s. 99-100.
[4] Belge, *agm*., s. 2589-2590.
[5] Turan, *age*., s. 100.
[6] Enver Ziya Karal, "Tanzimattan Sonra Türk Dili Sorunu", *Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, 2. C, s. 315-316
[7] Belge, *agm*., s. 2590.
[8] Karal, *agm*., s. 316.
[9] İstibdat devrinde Türk dilinin ulusal bilinci uyandırmada bir başka delilini de "Türk" sözcüğünün kullanılmaya başlamasında görebiliriz. Karal, *agm*., s. 323.
[10] Cahit Külebi, "Türk Dili", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, (9-10. C), İletişim Yayınları, İstanbul 1985, s. 2580.
[11] Karal, *agm*., s. 320.
[12] Bu dönemde dil konusuna, yeni bir öge, ulusçuluk eklemlenmiştir. Belge, *a.g.m*., s. 2590.
[13] Karal, *agm*., s. 324.
[14] Cenap Şahabettin önce dilin arılaşmasına karşı çıkmış, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra düşünceleri değişmeye başlamıştır. Belge, *agm*., s. 2595.

vermiş, Arapça kökenlerden, Arapçada olmayan yeni kelimeler, kavramlar türetmiştir. Gökalp, dilin arılaşmasından çok dünya uygarlığının ortaya çıkardığı anlamları iletmeye yeterli kelimelere sahip bir dilin oluşmasını önemsemiştir.[15]

Aynı dönemde Fecr-i Ati topluluğu üyeleri ise eskisinden daha ağdalı bir Osmanlıca ile yazmış, Rıza Nur, İmparatorlukta dil birliğinin Arapça ile sağlanabileceği düşüncesinden hareketle tümüyle Arapçaya yönelmeyi savunmuştur.[16]

Ahmet Rasim Türkçeleştirmeye karşı çıkmış, Halit Ziya sadeleştirmenin yanlışlığını, dilin halkın bilgi seviyesine inemeyeceğini, halkın irfan seviyesini yükseltmenin esas olduğunu savunmuştur. Köprülüzade Mehmet ve Yakup Kadri dilde evrimi savunmuş, *Genç Kalemler*'e alaycı biçimde yaklaşmışlardır. Siyasi ya da edebi yaklaşımların yanında dini bakış açılarının da sadeleşme yönündeki fikirlere karşı çıkışta rol oynadığı anlaşılmaktadır. Bu çerçevede, din dışında bir ahlakın var olamayacağı düşüncesinden hareketle Arapça savunulmuş, Medreselerde Türkçe, tarih, coğrafya, fizik, kimya gibi derslerin okutulması bidat ve dinde bozgunculuk olarak addedilmiştir.[17]

Terim türetme konusunda, kişiler değişmekle birlikte, Tanzimat dönemi yaklaşımlarının İkinci Meşrutiyet döneminde de geçerli olduğu söylenebilir. Hoca İbrahim terimlerin Arapçadan, Şemsettin Sami Türkçeden, Ahmet Cevdet Fransızcadan, Ahmet Mithat Eski Yunanca ve Latinceden alınmasını ya da türetilmesini savunmuştur.[18] Gökalp ise Arapça, Farsça terimlerin Türkçede kökleşmiş olduklarını, onları çıkarmanın dili kesmek anlamına geleceğini savunmuştur.

İkinci Meşrutiyet döneminde, genel anlamda dilde sadeleşme çalışmaları konusunda "*Türkçenin bir ilim dili olması için gerekli yeteneklerden yoksun bulunması düşüncesinin…*"[19]en büyük engel olduğu vurgulanırken, yeni ulusçuluk anlayışının da etkisiyle "*…Türkçe kökenlerin yeniden canlandırılması…*"[20]gerçeğinin hatırlanması ise çok önemli bir kazanım olarak değerlendirilmiştir. Bu dönemde dil çalışmaları ile ilgili örgütlenmelerin sınırlı olduğu söylenebilir. 1908'de Türk Derneği kurulmuş, derneğin yayın organı olan Türk Derneği Dergisi'nde, dil sorunu temelinde Türk tarihi ve Osmanlı toplumu ile ilgili makaleler yayınlanmıştır.[21]

1908'den kısa bir süre sonra "*harf*" ve "*imla*"yı düzeltme, düzenleme yolunda resmi ve özel girişimler de olmuştur. Maarif Nazırı Şükrü Bey zamanında "*sarf*", "*imla*", "*lügat*" encümenleri ile "*Istılahat-ı İlmiye Encümeni*" (Bilimsel Terimler Kurulu) adıyla dört komisyon kurulmuş, yazımda kimi kolaylıklarla birlikte düzenlilik aranmıştı.[22]

Bu dönemde siyasi gelişmelerin, ütopyaların ve ideolojilerin dil konusuna bakışı şekillendirdiği konusunda önemli tespitler söz konusudur. Buna göre, dil konusu Türkiye'yi ilgilendiren çeşitli sorunların bir parçası olmuştur. Devletin yıkılışına paralel olarak, İslamcı bir büyümeden yana olanlar Osmanlıcanın bileşiminden şikayet etmemiştir. Türklüğü temel alanlar ise var olan dilsel yapıyı amaçlarına engel addetmiş, dilin sadeleşmesini, hem uygarlaşma hem ulusallaşma için zorunlu gömüşlerdir.[23]

Cumhuriyet Dönemi Dil Çalışmaları

Yeni bir Türk devletinin kuruluşuyla paralel olarak yürütülen Kurtuluş Savaşı'ndan sonra hukuk, eğitim, yönetim, kültür alanlarında yepyeni bir toplumsal yapının kurulması çalışmalarına başlanmıştı.[24]Geçmişten miras alınan yapının bütünüyle değiştirilmesi anlamındaki bu devrimci tutum,

[15] Belge, *agm*., s. 2594-2595.
[16] Turan, *age*., s. 101.
[17] Karal, *agm*., s. 325-327.
[18] Turan, *age*., s. 101.
[19] Karal, *agm*., s. 330.
[20] Belge, *agm*., s. 2591.
[21] Meşrutiyet döneminin bu ilk Türkçü derneği tüzüğünde, amacının siyasal olmadığını, kültür ve bilim alanında çalışmalar yapacağını duyurmuştur. Ahmet Mithat, Necip Asım, Akçuraoğlu Yusuf derneğin kurucularından bazılarıdır. *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi*, C. 23, Milliyet Yayınları, İstanbul 1986, s. 11806-11807.
[22] Külebi, *agm*., s. 2581.
[23] Belge, *agm*., s. 2591-2594; Dilde sadeleşme, bir iletişim aracı olarak dil anlayışından, ulusallığın asli ögesi olarak dil anlayışına doğru kaymıştır. s. 2594.
[24] Dönemin kapsamlı bir tahlili için: Necdet Aysal, "Atatürk Dönemi Türk Devrimi", *Başlangıcından Günümüze Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, 3. Baskı, (Editör: Temuçin Faik Ertan), Siyasal Kitabevi, Ankara 2014, s. 185-211.

dil sorununa yaklaşımı da şekillendirmişti. Bu konuda sistemli ve kurumsal çalışmalar 1930'ların başlarında belirmişse de ilk adımlar Kurtuluş Savaşı ertesinde atılmıştı.

Tunalı Hilmi Bey 23 Ağustos 1923'te TBMM'ye, her türlü yazışmanın Türkçe yapılmasını zorunlu kılan, yabancı sözcük kullananların cezalandırılmasını öngören Türkçe Kanunu adını taşıyan bir önerge sunmuştu. Böyle bir düzenlemenin hukuk kurallarıyla bağdaşmadığı düşüncesiyle önerge reddedilmişti.[25]

Rıza Nur'un, 1920 yılındaki Maarif Vekilliği sırasında yazı sorunu ele alınmadan önce dili arındırma yönünde bir karara varılmış ve özel bir yönetmelikle Anadolu ağızlarındaki Türkçe sözlerin derlenmesine başlanmıştı. Küçük ölçüdeki bu derleme, birkaç yıl içerisinde tamamlandıktan sonra 1925 yılında toplanan söz ve deyimlerin sınıflandırılmasına başlanmıştı. 12 Kasım 1924 tarihinde kurulan Türkiyat Enstitüsü, Türk dili, edebiyatı, kültürü, sanatı, tarihi ile ilgili çalışmaları yürütme görevini üstlenmişti.[26]

Arapça, Farsça derslerinin öğretimden kaldırılarak yeni kelime gereksinimi için bu dillere başvurma yolunun kapatılması, Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun (3 Mart 1924), uluslararası takvim ve saat ölçülerinin (26 Aralık 1925), Latin esaslı uluslar arası rakamların (20 Mayıs 1928) ve Latin Alfabesi'nin kabulü (1 Kasım 1928)dil çalışmalarına zemin hazırlayan diğer adımlar olmuştu.

Alfabe değişikliği sırasında 1928 yılında kurulan Dil Encümeni'nde derleme işini üzerine alan Ragıp Hulusi, 1929-1930 yıllarında yeni derlemeler yaptırmıştı. Hamit Zübeyir ile İshak Refet, 1932 yılında *Anadilden Derlemeler* adlı bir sözlük yayınlamıştı. Dil sorunu konusunda Sarf Encümeni, 1920'den başlayarak "Sarf ve Nahv-i Türkî"başlıklı dört defter çıkarmıştı. 1923 yılında da Maarif Vekâleti, Velet Çelebi'nin, *Türk Diline Medhal* adlı kitabını yayınlamıştı.[27]

Yeni Türk alfabesinin belirlenmesi için kurulan "Alfabe Komisyonu"na aynı zamanda Dil Heyeti adı verilmişti. 1928'de yeni alfabe saptandıktan sonra Dil Heyeti dağıtılmamış, Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlanarak dil çalışmalarını sürdürmesi istenmişti. Kurul ilk olarak bir yazım kılavuzu yayınlamış, ardından bir sözlük hazırlamaya koyulmuştu. Ancak heyet üyeleri arasındaki görüş ayrılıkları, kesin bir çalışma yöntemi belirlenmemesi verimli bir sonuca ulaşmayı engellemişti. Ayrıca bazı sözcüklerin kullanılması "uydurmacılık" suçlamalarına yol açmış, nihayet 1931 yılı bütçesinde Heyet için ayrılan ödenekte büyük bir kesinti yapılmıştı. Bu gelişmeler sonucunda dilin işlenmesi, geliştirilmesi ve özleştirilmesi için özerk bir kurum oluşturma düşüncesi doğmuştu.[28]

Türk Dil Kurumu'nun Kurulması ve Faaliyetleri

Türk Dil Kurumu'nun kurulmasında teşvik edici ve yönlendirici olan Mustafa Kemal'in dil konusuna yaklaşımı, yapılacak çalışmaların doğrultusunu da belirlemişti:[29]

"Milli his ile dil arasındaki bağ çok kuvvetlidir. Dilin milli ve zengin olması milli hissin inkişafında başlıca etkendir. Türk dili dillerin en zenginlerindendir. Yeter ki dil şuurla işlensin. Ülkesini, yüksek istiklalini korumasını bilen Türk milleti, dilini de yabancı diller boyunduruğundan kurtarmalıdır."

Onun bu ifadesi, dilin bir ulus ve o ulusun kültür varlığı içindeki yerini ne denli kapsamlı ve derinlemesine kavramış olduğunu göstermekteydi.

Dil konusunda geçmişten gelen sorunların yanında Türk Devrimi'nin temel yönelişleri de dil meselesinde esaslı çalışmaları gerekli kılmaktaydı. Toplumsal ve kültürel ilerlemenin gereği olarak ortaya çıkan yeni kavramlar ve bunların anlatımına yarayan sözcükler ve terimlere Türkçede karşılık bulma zorunluluğu hala çözülmeyi bekleyen bir sorundu. Ayrıca Ulusçuluk kavramının etkisiyle, toplumun kendine, özüne dönüşü, öz dilini aramaya koyulması gibi bir tutum doğmuştu.[30]

---

[25] Turan, *age*., s. 102.

[26] Ahmet Haşim Altınışık, *Atatürk-İnönü Dönemi Kültür Politikaları Temelinde Türk Tarih ve Türk Dil Kurumu*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırşehir 2011, s. 229-230.

[27] Altınışık, *agt*., s. 229.

[28] Turan, *age*., s. 102.

[29] Sadri Maksudi Arsal'ın, 1930'da yayınlanan *Türk Dili İçin; Geçmişteki, Bugünkü ve Gelecekteki Yazı Dilimiz Üzerinde Düşünceler* adlı eseri Türk Ocakları'nın yayın dizisi içerisinde yer almıştı. Eser, Atatürk'ün ilgisini çekmiş ve iç kapağına yukarıdaki verilen ifadeleri yazmıştı. Turan, *age*., s. 103.

[30] Turan, *age*., s. 103.

Cumhuriyet döneminde ve Atatürk'ün görüşlerinde "*dil*" sorunu, "*ulusal*" sorunsalın çok önemli, belirleyici bir parçası olarak ele alınmaktaydı: Yeni Türk devleti kurulmuştu. Ancak geniş halk kitlelerinde ulusal bir kimlik bilinci gelişmiş, hatta yeterince uyanmış değildi. Bu durumda cumhuriyeti kuran kadrolar ulusal bir dilin oluşmasını genel ulusal birliğin kurulmasının belirleyici adımı olarak gördüler.[31]

Dil çalışmaları ile gözetilen amaçlar; Düşünceyi kolaylaştırmak, yaratıcılığı artırmak, yazı-konuşma dili arasındaki uçurumu kapatmak, Türkçeyi yabancı dillerin boyunduruğundan kurtarmak, toplumsal anlaşma ve bütünleşmeyi sağlamak, okuma-yazmayı kolaylaştırmak, Türkçeyi bir bilim ve kültür dili düzeyine yükseltmek olarak ifade edilmiştir. Bu amaçlar doğrultusunda 12 Temmuz 1932'de Türk Dili Tetkik Cemiyeti kurulmuş ve yürüteceği faaliyetler olarak şunlar saptanmıştır:[32]

**Bilimsel görüşmelerde bulunma,*

**Türk dilini kendi kökenlerine, gelişmesine ve gereksinmelerine göre saptamak ve derlemek,*

**Türk dilini incelmeye yarayacak belgeleri, malzemeyi elde etmek,*

**Eski kitaplardan ve memleketin her bölgesindeki halk dilinden derlemeler yapmak,*

**Çalışmaların ürünlerini her türlü yollarla yaymak.*

Cemiyet, kuruluşundan kısa süre sonra bir kurultay düzenlemiştir.26 Eylül-4 Ekim1932'de toplanan Birinci Türk Dili Kurultayı'nda, dilde devrim mi evrim mi sorunu etraflıca tartışılmış ve çoğunluğun görüşü devrimci bir yaklaşım üzerinde yoğunlaşmıştı. Türk dilinin kökleri ve başka dillerle karşılaştırılması, üzerinde durulan bir diğer konu olmuştur. Bu konuda sunulan on beş bildiride Türk dilinin eskiliği ve çeşitli dil topluluklarıyla ilişkileri ele alınmıştır.[33]

Kurultay'da Mustafa Kemal yol gösterici nitelikte bir konuşma yapmıştı:[34]

"Halkımız, yazı dilini anlamamaktadır. Türkçe, tarihi gelişimi içerisinde Arapça ve Farsça sözcüklerin baskısı altında öz benliğini yitirmiştir. Dilimizi, çağdaş uygarlığın getirdiği kavramları karşılayacak düzeye ulaştırmalıyız. Bunu başarmak için de dilimizin kendi olanaklarından yararlanmalıyız."

17 Ekim 1932'de Cemiyet, yayınladığı bildiri ile çalışmalarının amacını:[35]

*Türk dilini ulusal kültürümüzün eksiksiz bir anlatım aracı durumuna getirmek,

*Türkçeyi çağdaş uygarlığımızın önümüze getirdiği gereksinmeleri karşılayacak bir yetkinliğe erdirmek olarak açıklamıştı.

Cemiyet'in çalışmaları bir programa bağlanırken, 26 Eylül tarihi, Türk toplumunda dil bilincini canlı tutmak için "*Dil Bayramı*" olarak kabul edilmişti. Kurultay sonrasında halk ağzından söz derlemek için Valilerin, Kaymakamların başkanlığında belediye başkanlarından, milli eğitim-sağlık - okul müdürlerinden, askeri birliklerin komutanlarından birer derleme kurulu kurulmuş; her okul bir derleme ocağı sayılarak faaliyete başlanmıştır.[36]

Cumhuriyet öncesinde terimlerin Latinceden mi Arapçadan mı? alınacağı tartışmalarında Türkçeden yararlanma olanağı düşünülmemişti. Birinci Kurultay'dan sonra Cemiyet bu yolu kullanacaktı. Dil konusunda asıl sorun terim konusunda düğümlendiği için Cemiyet'in, "*Bugünkü*

---

[31] Belge, *agm*., s. 2597.

[32] Turan, *age*., s. 104.

[33] Altınışık, *agt*., s. 257-258.

[34] Kurultay sonunda uygulanmak üzere yedi maddelik şu çalışma programı saptanmıştır:1. Türkçenin gerek Sümer, Eti gibi en eski Türk dilleriyle, gerek Hint-Avrupa, Sami denilen dillerle mukayesesi yapılmalıdır. 2. Türkçenin tarihi inkişafları aranmalı, mukayeseli grameri yazılmalıdır. 3. Türk lehçelerindeki kelimeler derlenerek lehçeler lügati, sonra esas Türk lügati, ıstılah lügati, Türk sarfı nahvi tez elden yapılmalıdır. Sarf, nahiv, lügat yapılırken, ıstılah konurken Türkçenin bütün lahikalarının araştırılmasına, bu lahikaların ve edatların dilimizin bütün ihtiyaçlarına yetecek surette işlenilmesine ehemmiyet verilmelidir. 4. Türkçenin tarihi, grameri yazılmalıdır. 5. Şark ve Batı memleketlerinde çıkan Türk dili hakkındaki eserler toplanmalı, bu eserlerden lazım olanları dilimize çevrilmelidir. 6. Cemiyet gerek kendisinin gerek dışarıda Türk dili işleriyle uğraşanların tetkiklerini bir mecmua ile neşretmelidir.7. Memleket gazetelerinde dil işlerine hususi yer verilmelidir. Altınışık, *agt*., s. 263.

[35] Turan, *age*., s. 104.

[36] Külebi, *agm*., s. 2584; Cemiyetin aylık dergisi olan Türk Dili, Nisan 1933 yılından itibaren yayınlanmaya başlamıştır. Altınışık, *agt*.,s. 265; Dilde özleşmeyi sağlamak için belirlenen esaslar şöyle izah özetlenebilir: 1. Ecnebi tasrif şekillerinden terim olmayanları Türkçeleştirmek. 2. Kullanma dilindeki Türkçeleri ile hiçbir anlam farkı olmayan yabancı kelimeleri kullanmamak. 3. Henüz sözlükte, anlamları tespit olunmayan, kullanma ve konuşma diline geçen kelimeler için zorlama yapmaya lüzum yoktur. 4. Tutulmuş Türkçe terimler eskilerinin yerine kullanılacaktır: Sulh yerine barış, muallim yerine öğretmen gibi. 5. Her hafta arkadaşların teklif edecekleri ile beraber bir kelimelere karşılığı listesi dağıtılacak ve her muharrir bu karşılıkları kullanacaktır. s. 270.

bilim dilimizde kullanılmakta olan yabancı dillerden alınmış terimler yerine, bütün bilimsel kavramlar için öz Türkçe terimler bulup ya da yaratıp koymak"[37] yaklaşımını benimsemesi olumlu sonuçlar vermişti.

İkinci Kurultayın toplandığı 18-28 Ağustos1934 tarihine kadar olan dönemde Cemiyet'in gerçekleştirdiği çalışmalar ile halk ağzından söz derleme, yabancı kelimelere karşılık bulma ve yayın yapma konusunda başarılı sonuçlar alınmıştır.[38]

Mustafa Kemal, dil çalışmalarını yönlendirirken Türkçe sözcük türetme çalışmalarına bizzat katkı da yapmıştır. Er, subay, genel, özel, evrensel, kurmay, kutsal, önemli, arıtmak, ısı, esenlik, erdem, kıvanç, konuk, tüm, onun Türkçeye kazandırdığı sözcüklerden bazılarıdır.[39]

Bu dönemde gerçekleştirilen çalışmalar hakkında olumsuz tespitler de mevcuttur. Buna göre, dil çalışmalarını yönlendirecek bir bilim kadrosu bulunmadığından çalışmalar, yalnızca yazarlar, dilseverler ve yurt çapındaki gönüllü aydınlar eliyle yürütülmüştür. Derlenen malzeme, ciddi bir sınıflamadan geçirilmediğinden uygulamada büyük karışıklıklar yaşanmıştır.[40]

Atatürk, uygulamanın doğurduğu aşırılığın dil gerçeğine ters düşerek dili bir çıkmaza doğru sürüklediğini görmüş ve düşüncelerini Falih Rıfkı'ya izah etmiştir:[41]"*Dili bir çıkmaza saplamışızdır. ...Bırakırlar mı dili bu çıkmazda? Hayır. Ama ben de işi başkalarına bırakamam. Çıkmazdan biz kurtaracağız."*

18-23 Ağustos 1934'te toplanan İkinci Türk Dili Kurultayı'nda, Türk dilinin dünya dilleri arasındaki konumu, görüşülen konuların başında yer almıştır. Bildirilerde yer yer zorlamalarla Türkçenin Hint-Avrupa ve Sami dil ve Maya, Kelt, Eti, Sümer dilleriyle yakınlıkları gösterilmeye çalışılmıştır.

Terim bulmada Türkçe kök ve eklerin kullanılması, Batıda kullanılan kimi teknik ve bilimsel deyimlerin bu dillere temel olan eski dillerden alınması, Türkçe terimlerin en kısa sürede ders kitaplarına dâhil edilmesi de kararlaştırılmıştı. Nitekim bu amaca ulaşılmış, 1937-1938 öğretim yılına yeni terimlerle yazılmış ders kitapları ile girilebilmiştir.[42]

Arapça ve Farsça kökenli sözcüklere Türkçe karşılık aranması işinde Türkiye Türkçesinden başka, Kıpçak, Çağatay ve Altay kollarından da sözcükler alınması, *Osmanlıcadan Türkçeye Söz Karşılıkları Tarama Dergisi*'nde bazen bir sözcük için birçok sözcüğün yer alması, bazı yazarların karşılıklardan beğendiklerini almaları bir sözcük kargaşasına neden olmuştu.[43]

24-31 Ağustos 1936'da toplanan Üçüncü Dil Kurultayı'nda, Türkçe terimlerin hızla hazırlanarak öğretimde kullanılması kararlaştırılırken, üzerinde en çok tartışılan konu Güneş-Dil Teorisi olmuştur. Teori'ye göre "*Türk dili taş ve maden devrinde, kültür kelimelerini göç yolu ile yeryüzündeki dillere yayan eski ve büyük bir kültür dilidir. Etimoloji lügatlerinde kaynağı karanlık*

---

[37] Dil çalışmaları sürerken 1934 Soyadı Kanunu Türkçeye binlerce sözcük kazandırmıştı. Turan, *a.g.e.*, s. 105.

[38] 1933 yılının ilk ayında başlayan halk ağzından söz derleme faaliyeti sonucu, İkinci Kurultay'ın toplandığı tarihe gelindiğinde, Ankara'da biriken fiş sayısı 130.000'e ulaşmıştır. 12 Mart 1933 tarihinde başlayan yabancı kelimelere karşılık bulma işi, ilan edilen 1382 Arapça ve Farsça kelimeye gelen karşılıklardan 1100 tanesi anket komisyonunca seçilmiş, bunlardan da 640 tanesi merkezce kabul edilmiştir. Çeşitli kaynakların taranmasıyla elde edilen 125.000'den fazla fişten 7572 tanesi *Osmanlıcadan Türkçeye Söz Karşılıkları Tarama Dergisi*'nin birinci cildini meydana getirmiştir. Çeşitli bilim dallarına ait terimleri bulmak üzere Cemiyet'in Lügat-Istılah Kolu 16 dala ayrılmış, hazırlanan Osmanlıca terimler, Türkçe karşılıkları bulunmak üzere ilgililere gönderilmiştir. Türkçenin ana gramerini meydana getirmek için Gramer-Sentaks Kolu bir anket açmış ve ilgililere göndermiştir. Cemiyet iki kurultay arasında 10'a yakın kitabı neşretmiştir. Altınışık, *agt.*, s. 274-275.

[39] Turan, *age*., s. 105.

[40] Bu dönem Aşırı Özleştirmecilik ve Tasfiyecilik devresi olarak adlandırılmaktadır ki 1932-1934 yılları arasında yoğunluk kazanmıştır. Altınışık, *agt*., s. 274.

[41] Falih Rıfkı Atay, *Çankaya-Atatürk'ün Doğumundan Ölümüne Kadar Bütün Hayat Hikayesi*, Doğan Kardeş Matbaacılık Sanayii Aş Basımevi, İstanbul, 1969, s. 477.

[42] Külebi, *agm*., s. 2586; Atatürk'ün geometri ve matematik terimlerinin Türkçe karşılıklarını içeren 1937'de yayınlanan Geometri adlı kitabı, bu çerçevedeki çalışmalara, kişisel katkılarından biridir. Turan, *age*., s. 109.

[43] Altınışık, *agt.*, 276; Bu dönem çalışmalarının bir sonucu olarak Kurum tarafından 1935yılında Osmanlıcadan Türkçeye Cep Kılavuzu ve Türkçeden Osmanlıcaya Cep Kılavuzu adlı eserler yayınlanmıştır. s.282; Yine Üçüncü Kurultay'dan sonra, Divan-ı Lügat-it-Türk, Şecere-i Terakime, Eski Türk yazıtları, Muhakemetü'l-Lügateyn, Prens Kalyanamkara ve Papamkara Hikâyesinin Uygurcası, Huastuanift gibi tarihi değeri çok büyük olan Türk dili anıtları, birçok inceleme ve araştırmalar, genel dilbilim, dilbilgisi, diyalektoloji ve bibliyografya eserleri, sözlükler, terim kılavuzları, yayımlanmış ve *Türk Dili Belleten* adlı derginin çıkarılmasına başlanmıştır. s. 298.

olarak gösterilen birçok Fransızca, Almanca, İngilizce kelimenin Türkçe ile kolaylıkla açıklanabilmesi bunu göstermektedir."[44]

Güneş Dil Teorisi zengin bir tartışma ortamı yaratmış olsa da Teori'nin, dilde özleşme çalışmalarını durdurucu etki yaptığı yönünde değerlendirmeler de bulunmaktadır. Buna göre, Türk diline yabancı sayılan birçok kelimenin Türkçe olabileceğinin kabulü, Osmanlıcaya dönmek isteyenlerin çok işine yaramış, özleştirme gayretleri, dolayısıyla, yabancı kelimelere karşılık bulma işi durmuştur. Dil çalışmaları da yeni bir evreye girmiştir. Zaten amaçlanmış olan da budur.[45]

Diğer bir değerlendirmede gelişmelere göre tutum alındığına dikkat çekilmektedir:[46]

"1936'daki 3. Dil Kurultayında kabul edilen Güneş Dil Kuramı'nın uygulamada kimi kez aşırılığa kaçıldığı ve bir çıkmaz yarattığı görülünce bundan vazgeçilmişti… Dillerin kökenlerine ilişkin öteki kuramlar gibi Güneş Dil Kuramı da belirli bir dönemde varsayım olarak ortaya atılmış, kanıtlanamayınca da tarihe mal olmuştur."

Başka bir yorumda ise Teori'nin iki yönlü işlev gördüğü; Atatürk'ün bu teori ile Türk milletine, tarihi ile olduğu kadar eski ve köklü dili ile de gurur duyabileceği düşüncesini aşılamak istediği, diğer yandan, 1932-1936 yılları arasındaki özleştirme çalışmalarında gözlemlediği tasfiyeciliği frenlenmeyi amaçladığı ifade edilmiştir.[47]

Atatürk'ten sonra TDK faaliyetlerini sürdürmüş, 10-15 Ağustos 1942'de Dördüncü, 26-30 Kasım 1945'te Beşinci,19 - 23 Aralık 1949'da Altıncı Türk Dil Kurultayı toplanmıştır.

1940'larda özellikle Nurullah Ataç'ın etkisiyle Öztürkçeyi konuşan ve yazanların sayısı artmış, neredeyse bütün önemli edebiyatçılar Öztürkçe kullanmaya özen göstermeye başlamışlardır. Türk Dil Kurumu'nun dilin özleşmesine, terimlerin Öztürkçe karşılıklarının bulunmasına dönük çalışmalarının da etkisiyle basının büyük bölümü dildeki yenileşme eğilimini izlemiştir.1960'tan sonra ise TRT'nin dilini özleştirmesi, yeni sözcüklerin kullanımını daha da yaygınlaştırmıştır.

Cumhuriyet dönemi dil tartışmaları ve uygulamaları doğal olarak farklı değerlendirmeleri de beraberinde getirmiştir.

Konuyu, Osmanlı'dan Cumhuriyete, süreklilik ve ideolojinin etkisi cephesinden gören bir tahlilde; *"Dili toplumun iletişim aracı olmanın ötesinde tarihi, politik ve kültürel bir yönlendirmenin de vazgeçilmez parçası olarak görmek alışkanlığı, ister istemez dile politik müdahale kurumunu doğurmuştur."*[48]denilerek, Devletin dile çeşitli düzeylerde müdahale ettiği, bu durumun Cumhuriyet döneminde iyice belirginleştiği vurgulanmıştır.

Dile devamlı surette müdahale ve Türkçenin sürekli değişmesinden doğan sakınca konusundaki değerlendirme pek dikkate değerdir:[49]

"*Dilin arılığı için daha az kavramla düşünmeyi seçme ya da seçmeme durumuyla sık sık karşılaşıyoruz böylece*." "*Ama düşünce dilinde fazlasıyla somut kelimeler sakınca da yaratabilir.*" "*Yeni bir dil yaratmaya çalışmakta bu sakınca hep var: Kelimeler eskimediği için yeterince soyutlaşamıyor*."

Yukarıdaki görüşün sahibine göre, 1980'lere gelindiğinde bile Türk dilinin sorun olma özelliği sürmektedir. Dilin politik bir tutumla, milliyetçi bir anlayışla ele alınması, ulusallığın aracı olarak görülmesi ve ayrıca yukarıdan aşağı politik müdahalelere uğraması, Türkçenin oluşumuna zarar vermiştir. Dilin organik olma özelliğinin kabul edilmesi Türkçenin bundan sonra daha sağlıklı gelişmesini sağlamakta önemli bir ilk adım olabilir.[50]

Konu, yine tarihsel devamlılık çerçevesinde, Türkçe ile ilgili varılmak istenen amaçlar yönünden de değerlendirilmiştir. Buna göre, dil çalışmaları Atatürk döneminde de siyasal dalgalanmalardan etkilenmekle birlikte, verimli sonuçlar alınabilmiştir. Türk Dil Kurumu'nun

---

[44] Belge, *agm*., s. 2601; Güneş Dil Teorisi, Viyana Üniversitesi'nden Herman F. Kvergic'in "Türk Dillerindeki Bazı Ögelerin Psikolojisi" adlı incelemesi ve Avrupa'daki diğer benzer metinler üzerindeki çalışmalar sonucunda ortaya çıkmıştı. Teori'de, ilk sözcüklerin ve genel kavramların güneşten kaynaklandığı varsayılıyordu. Dilin doğuşunun duygusal haykırışlara dayandığı, en doğal haykırışın "Ag!" olup bunun da güneşin adı olduğu kabul ediliyordu." Turan, *age*., s. 110.

[45] Belge, *agm*., s. 2601.

[46] Turan, *age*., s. 110.

[47] Altınışık, *agt*., s. 289.

[48] Belge, *agm*., s. 2604.

[49] Belge, *agm*., s. 2606; Özellikle radyo ya da devletin bastığı ders kitaplarında kullanılan Türkçe sürekli değişmiştir.s. 2605.

[50] Belge, *agm*., s. 2606.

çalışmaları ile konuşma dili ile yazı dili arasındaki uçurum giderilmiş, Türkçe büyük oranda özleştirilmiş, bir bilim ve kültür dili düzeyine çıkartılmıştır.[51]

Türk Dil Kurumu'na, dolayısıyla dil çalışmalarına yöneltilen eleştiriler de ele alınmıştır. Özleştirmede aşırılığa kaçıldığı, kuşaklar arasında kopukluk yaratıldığı, sözcük türetmede uydurmacılık yapıldığı yolundaki eleştiriler hatırlatılmış; dil devrimi yapan ya da ulusal dillerini oluşturmaya çalışan her ülkede (Almanya, Macaristan gibi) uydurmacılık suçlamalarının gündeme geldiği belirtilmiş, ancak uydurmacılık suçlamasını yöneltenlerin de bir süre sonra uydurma dedikleri sözcükleri kullanmaya başladıkları vurgulanmıştır.[52]

Yukarıda yer verilen değerlendirmelerin yanında, Cumhuriyet dönemi dil çalışmalarının sonucu olarak, Türkçenin kelime dağarcığındaki yabancı sözcüklerin oransal değişimi de bir hükme varmada ölçü olabilecek değerdedir: Şemsettin Sami'nin *Kamus-ıTürki*'sinde 29255 sözcükten 9917'si Türkçe iken Türk Dil Kurumu'nun 1983'te 7. Baskısı yapılan *Türkçe Sözlük*'teki 38715 sözcükten 27326'sı Türkçedir.[53]

Bu konudaki eleştirilerin olağan ve gerekli olduğu gerçeği teslim edilerek denilebilir ki Mustafa Kemal'in öncülüğü ve Türk aydınlarının emeği ile *"Kendi durumunda bırakıldığında yüzlerce yıl sonunda ulaşılabilecek bu dil oluşumu, Türk Dil Devrimi sayesinde bugün elli yıl içinde gerçekleşmiş bulunmaktadır."*[54]

Türk Çocuğu Dergisi

Türk Çocuğu dergisi 1933 yılında yayınlanmaya başlamıştır. Dergiyi yayınlayan Hüseyin Kazım kendisini muallim olarak takdim etmiştir.[55]Dil çalışmalarının, Mustafa Kemal'in öncülüğünde ve kurumsal düzeyde yoğunlaştığı bir dönemde yayınlanan dergi, dilde özleşme çalışmaları başta olmak üzere, düşünce ve eylemleri ile Mustafa Kemal, Türk Devrimi, milliyetçilik konularını ve dönemin diğer eğilimlerini çocuklara nasıl sunduğu noktalarından ele alınacaktır.

Hüseyin Kazım, 1932-1936 yılları arasında *Öz Dilimize Doğru* adlı dergiyi de yayınlamış ve Dergi'nin sayfalarında ağırlıklı olarak, 1930'larda sürdürülen dil çalışmalarına dair görüş ve öneriler yer tutmuştur.[56] Türk Çocuğu dergisi değerlendirilirken, düşünsel bütünlüğü sağlayabilmek için, çocuklara ilişkin yazılar özelinde, *Öz Dilimize Doğru* dergiside ele alınacaktır.[57]

Türk Çocuğu dergisinin ilk sayısı 1 Nisan 1933'te yayınlanmıştır. Dergi'nin yayınlanma amacı şöyle ifade edilmiştir:[58]

"*Türk Çocuğu" kendileri için çalıştığımız Türk yavrularına faydalı olmak ulağı ile ... çıkıyor. ...çocuklarımız için yetiştirici olacaktır. Türk çocukları için çalışmak bence Türklük için çalışmanın en*

---

[51] Ancak Atatürk'ün ölümünden, hele çok partili siyasal döneme geçildikten sonra dil çalışmaları siyasal tartışmaların içine çekilmiştir. Turan, *age*., s. 105-106.

[52] Turan'a göre, Atatürk'ün, yaşamının son yıllarında dil çalışmalarını bıraktığı, dilde devrimden vazgeçtiği, Güneş Dil Kuramı'nı bu amaçla ortaya attığı savları da gerçeği yansıtmamaktadır. Zira, TDK ile ilişkilerine bakıldığında, onun dil çalışmalarını durdurmak yolunda hiçbir girişimi ve önerisi bulunmadığı açıklıkla görülmektedir. Aksine, sürdürülen tarih ve dil çalışmalarının sonuçlarını Türk öğrencilere öğretecek öğretmenler ve bu çalışmalara katılacak uzmanları yetiştirmek amacıyla DTCF'nin açılması sağlanmıştı. 1937 yılını da geometri terimlerini Türkçeleştirmeyle geçirmişti. Ayrıca vasiyetnamesinde TTK ile TDK'ya önemli miktarda bir gelir bırakmıştı. Turan, *age*., s. 109.

[53] Külebi, *agm*., s. 2586.

[54] Külebi, *agm*., s. 2586.

[55] Hüseyin Kazım, Dergi'yi yayınlarken dönemin Maarif Vekili Reşit Galip'ten destek görmüş, Halkevi'ni çalışma ofisi olarak kullanmıştır: "Türk Çocuğu Maarif Vekilliğinin Koruyuculuğu Altında Çıkar Çocuk Gazetesi". "Yerdeğimiz ve çalışma odamız İstanbul Cağaloğlu'nda Halk Evi içindedir." *Türk Çocuğu*, 1 Nisan 1933, S. 1, s. 2; Türk Çocuğu'nun kapağında tepe başında bir bozkurt ve elinde meşalesi ile tepeye doğru koşan bir genç resmedilmiştir; 1930'larda Devletin ve CHP'nin sembol ve arma kullanımı hakkında: Demo Ahmet Aslan, *Cumhuriyet'in Törensel Meşruiyeti: Ulus-Devlet İnşa Sürecinde Milli Bayramlar (1923-1938)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2011, s. 24-27.

[56] Hüseyin Kazım Bey hakkında yazılı kaynaklarda ne yazık ki bir bilgiye rastlanamamıştır. Benzer bir tespit *Öz Dilimize Doğru* dergisi ile ilgili bir yazıda da mevcuttur: "Hüseyin Kâzım'ın biyografisine ilişkin bilgi için muhtelif kaynaklara müracaat ettik; ancak bu konuda gösterdiğimiz tüm çabalar sonuçsuz kalmıştır. Yüksel Topaloğlu, "Dil İnşasında Aşırı Özleşmeci Bir Dergi: "Öz Dilimize Doğru", *Gazi Türkiyat*, S. 5, Güz, 2009, s. 398.

[57] *Öz Dilimize Doğru* dergisi hakkında bir değerlendirme: "… dergi, devrin ideolojik anlayış ve düşünüşünü bütünüyle benimseyen ve döneme özellikle de dil çalışmalarına katkı sunmak amacıyla faaliyete giren bir dergidir." "…dergi, öncelikle yabancı dillerden özellikle de Arapça ve Farsçadan Türkçeye girmiş olan kelime ve unsurların bütünüyle dilden atılmasını ve yerine öztürkçe karşılıkların ikame edilmesini savunur." Topaloğlu, *agm*., s. 423-424.

[58] Hüseyin Kazım, "Muallim Arkadaşlara", *Türk Çocuğu*, S. 1, 1 Nisan 1933, s. 1.

kestirme yoludur." "…gazetemiz de çocukları hem eğlendirerek bilgilerini artırmaya, hem ileri ve doğru düşünceli olarak yetişmelerine çalışacak ve çocukları mektepteki bilgi kazançlarını benimseyerek kullanmaya alıştırmakla mektebin sürekli işçiliğine yardımcı kalacaktır".

Mustafa Kemal'in izinden gideceğini ve sürdürülen dil çalışmalarına çocukları da ortak etmek için çalışacağını belirten Dergi'nin, çocukların eğitimi konusuna yeni bir anlayışla eğileceği belirtilmiştir. Bu çerçevede, Türk Çocuğu, geleneksel anlayışın aksine, çocukları, yalnız çocuk olarak görmediğini, olgunlaşan ve yükselmesi gereken bir varlık olarak ele aldığını, onların, Türklüğün koruyucusu ve bekçisi, bin bir sıkıntı ile kurtarılmış Türk yurdunun sahipleri olduğunu vurgulamıştır.

Dergi sayfalarının uydurma masallarla doldurulmayacağı, düşünceyi açacak, duyguları yükseltecek, yurt bilgisini arttıracak yazıların çokça yer tutacağı vurgulanırken çağın, yeni bir anlayışla büyüyen nesiller gerektirdiği ilginç cümleler ile ifade edilmiştir:[59]

"*Bizler de…büyük annelerimizin masallarını dinleyerek uyuduk ve büyüdük. …bizi az çok oyalamış ve eğlendirmiş olan bu masallarla bugün vapur yürümüyor, makine yapılamıyor. … dünya işlerinin nasıl döndüğünü, yaşayışı ve işi yadırgamamak için bilinecek şeyleri öğrenmelisin."*

Çocuklara yeni bir karakter kazandırma gerekliliği Türkiye'nin yaşadığı devrim ile de ilişkilendirilmiştir:[60]

"…bir de "seciye"miz olsun istiyoruz. Hem de çok istiyoruz. … Cemiyet yeni …bir hayata doğru yöneliyorsa gençliğin hayatiyeti de oraya akacak ve ancak bu yeni hayat ile seciyeleşecektir. Bugünkü seciye zaafımız, dünkü ölü cemiyetin mirasıdır. … Dünün miskin, korkak, hilekar, dalkavuk, …seciyesi bizden değildir. Gençlik onu cehenneme kadar kovalamalı, anneler onu taşlamalıdır. Bize kendi hayatımızın kendi öz seciyesi lazımdır. Onu gençler ve anneler yapacaktır. Bunun için düne bakmaya hiçbir ihtiyaç yoktur. Bütün inkılaplara kuvvetli ve diri mizaçların sesi rehberlik eder; bu ses eski menhus seciyeyi bir daha kalkınamayacak gibi yıkacaktır."

Türkiye, Türklük ve Mustafa Kemal de çocukların çok çalışarak borçlarını ödeyecekleri ögeler olarak anılmıştır:[61]

"*…ulu bir soyun çocuğu, ölmez Türk varlığının…bir fidanısın. Yüksek soyuna yaraşır bir yiğit …olarak yetişmen için…""Sen Gazi'nin çocuğu, Cumhuriyet çocuğusun. Cumhuriyetin büyük Gazi'nin senden beklediği birçok şeyler var, …yetişmen… yükselmen bir borçtur." "…evine, … yurduna, Türklüğe karşı büyük borçların var …*"

Dilde Özleşme

Türk Çocuğu dergisinde en çok işlenen konulardan biri, dilde özleşme çalışmaları olmuştur. Hacivat Karagöz diyalogları kullanılarak, Arap, Fars kültürünün etkisiyle Türk dilinin fakirleştiği görüşü işlenmiş, Türkçenin kendi zenginliğine kavuşması düşüncesi savunulmuştur:[62]

"Hacivat: Selamünaleyküm.

Karagöz- Bu da ne demek! Neden (günaydın K) veya (nasılsın K) demedin de karşımda bir Arap gibi Arapça geveleyip duruyorsun.

Hacivat-A kuzum yine ne oldun?

---

[59] -Okuyucularımızla-"Sevgili Arkadaş", *Türk Çocuğu*, S.1, 1 Nisan 1933, s.3; Dergi'de yazarsız veya başlıksız yazılara da tesadüf edilmiştir. Böylesi yazılar, Kaynakça kısmında, yer aldığı bölüm belirtilerek künyesi verilecektir. Örneğin: -Yurdumuzda Köşesi-, -Nasrettin Hoca Köşesi- …gibi.

[60] Mustafa Şekip Tunç, "İnkılapta Mizaç ve Seciye", *Türk Çocuğu*, S. 1, 1 Nisan 1933, s.7.

[61] -Okuyucularımızla-"Sevgili Arkadaş", *Türk Çocuğu*, S.1, 1 Nisan 1933, s. 3; Belirli bir dönemde Çocuk dergilerinde aşılanmak istenen değerler konusunda: Doğan Duman-Mustafa Doğdu**,** "1930-1950 Dönemi Çocuk Dergilerinde Yurttaşlık Bilinci Gelişimi Kapsamında Ulus-Devlet Algısının Sağlanması: "Türk Çocuğu - Cumhuriyet Çocuğu",
Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, IX/20-21, (2010/Bahar-Güz), s. 157-170; Makaledeki *Türk Çocuğu* ibaresi incelediğimiz dergi ismi olarak değil, simgesel anlamı olan bir terim veya kavram olarak kullanılmıştır. İncelenen dergiler arasında Türk Çocuğu bulunmamaktadır.

[62] -Karagöz-Hacivat Köşesi-, *Türk Çocuğu*, S.1, 1 Nisan 1933, s. 8; Öz Dilimize Doğru dergisindeki bir şiirde de aynı yaklaşımı görmek mümkündür: Yıllarca dinledik Arabın öz mavalını/Sattık nice zaman Acemin köhne şalını/Bizler bu elcilikle kocaldık; fakat oğul/Sen, isterim benimseyesin kendi malını! M Sıtkı Çubukçuoğlu, Oğluma, *Öz Dilimize Doğru*, S. 3, 15 Temmuz 1932, s. 45; Dil konusunda olduğu kadar alfabe konusunda da köktenci bir yaklaşım söz konusudur. "Gün geçirmeden bütün gençlik ant içmeli… eski yazıyı kullanmamalı ve ortadan kaldırmalıdır. Bizce dilimiz için yapılacak ilk iş budur." Hüseyin Kazım Özdil, "Yapılacak İlk İş", *Öz Dilimize Doğru*, S. 2, 15 Haziran 1932, s.18. Hüseyin Kazım, Soyadı Kanunu'nun kabulünden sonra Özdil soyadını almıştır.

Karagöz -Dilimize nasılsa sokulmuş yabancı sözlerin Türkçemize ettiği fenalığı iyice anladım da

Hacivat - O derece asabiyet göstermeyiniz azizim.

Karagöz - O derece asabiyet göstermeyiniz azizim diyecek yerde sinirlenmeyiniz arkadaş desen ne olur?

Hacivat - Maksat anlaşmak değil mi?

Karagöz - Sen, ben anlaşacağız diye birçok yabancı dillerden söz ala ala bugün dilimizi anlaşılmaz bir hale koyduk.

Hacivat - Dedelerimiz de bizim gibi konuşmazlar mı idi?

Karagöz - Onlar da bizim gibi konuşurlardı. Zaten temiz dilimizi bozan da onların bu yoldaki düşüncesizlikleri oldu. Onlar ikide bir sadece "Elhamdülillah biz Müslümanız" derler, her şeyden önce Türk oldukların düşünmezlerdi. ....Şimdi artık gözümüz açıldı. Her şeyden önce Türk olduğumuzu düşünüp Türk yurdunu, Türk dilini, Türk bilgisini yükseltmeye çalışacağız.

Hacivat - Yaşa Karagöz! Gözümü açtın! Çoktandır hep yerli malı giyiyorum. Bundan böyle de öz dilimizle konuşmaya çalışacağıma söz veriyorum."

Fars ve Arap kültürünün Türklerin ulusal bilincini körelttiği yolundaki yaklaşım kişi isimleriyle de ilişkilendirilmiş, herkesin öz Türkçe isimler alması önerilmiş, ismin kişiliği şekillendirdiği savunulmuştur:[63]

"Ad deyip de geçemeyiz. Ad kişilerin ...bayrağı gibidir. Çokluk da buduna ülkü göstericidir. Kişinin adı ....ona ne olduğunu ve budunsu (milli) borçlarını unutturmaz. Onu tetik ve titiz bulundurur. Bu yolda ulu Gazinin, birçok kişinin adını öz Türkçeleştirmiş olmasını da göz önünde tutarak bunu yurtsu bir borç saymalıyız."

Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin öz Türkçe sözcük türetme çalışmalarını takip eden Dergi, kabul edilen yeni kelimeleri eski karşılıkları ile birlikte yayınlayarak çocukların kullanımına sunmuştur.[64] Diğer yandan, ders kitaplarını yeni sözcüklerle yazmanın dil çalışmalarında elde edilen sonuçların yeni kuşaklarca benimsenmesi için çok önemli olduğu konusunda Cemiyet'in dikkatini çekmiştir.

Bir süre sonra ise Türk Dili Tetkik Cemiyeti'ni ders kitapları konusunda eleştirilmiştir. İki yılın pek yavan geçtiği, edebiyat tarihine göçmüş, çocukların zihninde bir çağrışım yaratmayan ölü kelimelerin, söz oyunlarının ders kitaplarında hala genişçe yer tuttuğu vurgulanmıştır. [65]

Ders kitapları konusunda eleştirilerin yanında somut çalışmaların da yapıldığı görülmüştür. Zira kısa süre sonra ortaokul çocukları için yeni sözcüklerle oluşturulmuş bir okuma kitabının Öz Dilimize Doğru dergisince hazırlandığı duyurulmuştur.[66]

Ulusal Mücadele, Mustafa Kemal ve *Padişah*

Kurtuluş Savaşı, Mustafa Kemal ve Türk devrimi hakkında yazılanlar bu konuların nasıl ele alındığını göstermenin yanında çocuklarda yer etmesi istenen değerlerin neler olduğunu da somutlaştırmaktadır.

1918 yılından itibaren başlayan işgali konu edinen öykülerde, işgalin doğurduğu acılar tasvir edilirken; *Padişah* işgale karşı durmayan, halka da karşı durmamayı öğütleyen, Kuva-yı Milliye'ye karşı asker gönderen, İmam, *Padişah*a itaati savunan, ülkede kan dökülüyor olmasını halkın kabahatlerinin karşılığı olarak Allahın, düşmanlar vasıtasıyla insanları cezalandırması olarak yorumlayan tip olarak betimlenmiştir. Öykünün devamında halk dalga dalga mücadeleye atılmış ve ülke kurtarılmıştır.[67]

---

[63] Hüseyin Kazım, "Her Türkün Adı Öz Türkçe Olmalıdır", *Öz Dilimize Doğru*, S. 17, 12 Mart 1934, s. 86; Hüseyin Kazım kendisi de bundan böyle Yılmaz Hüseyin Kazım adını kullanacağını belirtmiş, adını değiştirecekleri dergide yayınlamaktan mutlu olacaklarını duyurmuştur. Ayrıca Öz Türkçe isim listesi de yayınlamıştır. s. 86.

[64] Yeni sözcüklerden bazıları: Acık: Keder, matem/Adlamak: Tesmiye, ad koymak/Ağızsız: Halim, sessiz/Ağlamsamak: Yalancıktan ağlamak/Adımını açmak: Acele etmek/Başını açmak: Kargımak, lanet/Aksakal: Muhtar/Acınmak: İnsaf/Akıtma: Atların alnında olan beyaz ve pembe nişan. "Öz Dilimizden Sözler", *Türk Çocuğu*, S. 1, 1 Nisan 1933, s. 15.

[65] Hüseyin Kazım, "Çocuklarımıza Öğreteceğimiz Dil", *Öz Dilimize Doğru*, S. 22, Eylül 1934, s. 170-171.

[66] "Orta Mektepler İçin Öz Dil İle Yardımcı Kıraat Parçaları", *Öz Dilimize Doğru*, S. 24, 15 Birincikanun 1934, s. 207.

[67] Yusuf Ziya (Demircioğlu), "Eli Ayağı Tutan", *Türk Çocuğu*, S.1, 1 Nisan 1933, s. 10-11; Muallim İffet Rıza, -Kırlarda- "Ateş Saçan Devler Arasında", *Türk Çocuğu*, S.2, 15 Nisan 1933,s.-22-23.

Mustafa Kemal ise umutsuzluk ortamında mücadelenin ve kurtuluşun biricik lideri, sembolü olarak övgü sözleri ile anılmıştır:[68]

"*Türk yurdunun parçalanarak paylaşılmak istenildiği günlerde idi. Gazi Hazretleri iş başına geçerek bütün yurtsever Türklüğü etrafına topladılar… millet Büyük Mustafa Kemal'in dahiyane idaresinde Milli Mücadeleye bütün varlığı ile sarılmıştı."*

"Sevr Muahedesi idam kararımızı verdi. ….Vahdettin memleketi düşmanlara sattı. ….Mustafa Kemal çıktı…. Türk zabiti, Türk doktoru, …Türk mekteplisi…. Mustafa Kemal'in açtığı kurtuluş bayrağının etrafına toplandı. … birçok kahramanlıktan sonra….düşmanları ….kovduk. İstiklalimize kavuştuk."[69]

Kurtuluş Savaşı'ndan sonra gerçekleştirilen değişim hareketleri, geçmiş ile özdeşleştirilen olumsuzluklardan kurtulma adımları olarak değerlendirilmiştir. Osmanlılığın Türk milletinin, diğer Avrupa milletleri gibi ilerlemesine engel olduğu, *Padişah*ın istibdat ve taassubunun, yerli Hıristiyanların ihanetinin, zulüm, cehalet ve yoksulluğun Türk milletinin bağrına çöktüğü ifade edilmiştir. Cumhuriyet döneminde din, eğitim, yönetim, hukuk alanlarında yapılan yeniliklerle Türk milletinin bağımsız, taassuptan kurtulmuş, kendi ulusal kimliğini bilincine varmış bir toplum haline geldiği vurgulanmıştır.[70]

Cumhuriyet ile birlikte çocuklara daha iyi koşulların sağlandığı, daha nitelikli yetiştirildiği konusuna da değinilmiştir:[71]

"… Cumhuriyet mekteplerinin verimli çalışması, çocukları öyle güzel yetiştiriyor ki onlar hem çok güzel düşünüyorlar hem çok güzel yazıyorlar." "…mektepli arkadaşlardan öyle güzel yazılar geliyor ki…. Ne güzel ve olgun düşünceler, ne yüksek ve yurtsu duygular. İnsanın okurken göğsü kabarıyor ve çocuklarımız ne iyi yetişiyor diye seviniyor."

"Eskiden çocuklar çok büyük sıkılık altında yaşarlar ve hiç sayılmazlardı. Yan bastın, yan çizdin diye boyuna dayak yerlerdi."[72]

Kurtuluş Savaşı, Mustafa Kemal ve Türk Devrimi konularında dikkati çeken bir diğer husus, bilgilendirmek kadar bir bilinç oluşturmanın önemsenmesidir. Türk topraklarının işgalini, *Padişah*ın işbirlikçi tutumunu, Mustafa Kemal'in kurtuluştaki belirleyici rolünü, ülkeye karşı sorumlulukları, sürekli hatırlatmalar temelinde ve daha çok duygulara seslenerek bir bilinç oluşturulmak istenmiştir.

Dergi'de, tutumluluk, çalışkanlık, ülke sevgisi, elde olanla yetinme, okumak, akılcılık, açıkgözlük, görgülülük ve köye bağlılığın, çocuklarda yer etmesi istenen diğer değerler olarak işlendiği görülmektedir:

"Kumbara sizi para biriktirmeye alıştırır. Paranın kıymetini bilen az kazansa bile hesabını bilmeyen zenginden iyi yaşar."[73]

"Kovanları, evleri için durmadan ve dinlenmeden çalışan arılar, …" "Bugünden yarını düşünerek çalışmak gerektiği gibi yazdan da kışı göz önünde bulundurarak… Bu yolda karınca ne güzel bir örnek olabilir. Yazın çalışır, iyi bir kış geçirmek için."[74]

"Rüyadan, faldan, bakladan gelecekte olacak şeyler kestirilemez. Böyle saçma şeylere inanılmaz. …. Okumamış adamlardan duyduğu gibi kahvede oturan bir adama koşmuş ve …"[75]

"Alışverişte aldanmamak için gözünü açmalı. ..mal …ölçülürken dikkatli bulunmalı. Bazı satıcılar anlamayan müşteriye eksik verirler. … ölçüleri ve parçalarını iyice bilmeli, Hesap dersini alışverişte adlanılmasın diye okuturlar."[76]

"Şehri gez, fakat köyde otur."[77]

---

[68] "Yirmi Üç Nisan Türklüğe, Cumhuriyet ve İlerilik Yollarını Açan Büyük Gündür", *Türk Çocuğu*, S. 3, 1 Mayıs 1933, s.34.

[69] Suphi Nuri, "Kemalizm", *Öz Dilimize Doğru*, S. 14, 29 Birinci teşrin 1933, s. 22.

[70] Suphi Nuri, "Kemalizm", *Öz Dilimize Doğru*, S. 14, 29 Birinci teşrin 1933, s. 22-24.

[71] -Karagöz-Hacivat Köşesi- *Türk Çocuğu*, S. 3, 1 Mayıs 1933, s. 40.

[72] -Nasrettin Hoca Köşesi-, *Türk Çocuğu*, S. 2, 15 Nisan 1933, s. 25.

[73] -Bilmece Köşesi- *Türk Çocuğu*, S. 2, 15 Nisan 1933, s. 32.

[74] Mecda Hüseyin, "Çalışkanlıkları Örnek Olan Arılar", *Türk Çocuğu*, S. 2, 15 Nisan 1933, s. 21; -Nasrettin Hoca Köşesi-, *Türk Çocuğu*, S. 2, 15 Nisan 1933, s. 25.

[75] -Nasrettin Hoca Köşesi-, *Türk Çocuğu*, S. 1, 1 Nisan 1933, s. 9.

[76] -Nasrettin Hoca Köşesi-, *Türk Çocuğu*, S. 3, 1 Mayıs 1933, s. 41.

[77] Dam de Sion öğrencisinin Türkçeye çevirdiği özlü sözlerden Dergi'nin seçip yayınladığı bazıları: Büyük balık küçükleri yutar/Kır kuşu olmak kafes kuşu olmaktan iyidir/Küçük mutfak, evi büyültür/Okuryazarlık en büyük zenginliktir/Yaşamak için yemeli yemek için yaşamamalı/Tembelin bağı üzüm vermez/Küçük masraflar fakirlik getirir/Asker, ana yurdu (vatanı)

Yurttan - Dünyadan Haberler

Geleneksel eğitim anlayışını eleştiren, modern bilgilerle donanmış bir gençliği ülkenin ilerlemesi için zorunluluk olarak gören Dergi, Türkiye'de ve dünyadaki bazı gelişmeleri çocuklara aktarmaya çalışmıştır.

Bazen biyolojik özellikleri ve zararlarından bahsedilerek bir sineğin ayağının bir dünya olduğuna değinilmiş, bazen Alman tayyare pilotu Matmazel Benhur'un aralıksız 10 saat 40 dakika uçarak Berlin'den İstanbul Yeşilköy Hava İstasyonu'na indiği duyurulmuş, Türkiye'de ülkede ölüm oranlarının azaldığı bilgisi aktarılarak, *"Zengin topraklarımız sürecek, işleyecek ve sırasında da koruyacak kolların çoğalması ne mutlu!"* ifadesi kullanılmıştır. Kimi zaman da İktisat Vekaleti'nin, memleketimizde büyük bir zenginlik kaynağı olacak olan altın ve petrol damarlarını işletmek için yaptığı tetkikleri ve planları bitirmek üzere olduğu duyurulmuştur.[78]

Verilen haberler göz önüne alındığında, bunların, çocuklar için ilgi çekici olmakla birlikte, yer verilen yazılar toplamı içinde pek küçük bir orana sahip olduğu aşikardır. Bahsedilen dönemde dünya ile iletişimin gelişmemişliği, yabancı yayın organlarından çeviri yapacak kadroların olmaması bu durumu yaratan sebeplerden olmalıdır. Milliyetçi duyguları güçlendirme, Mustafa Kemal'e bağlılığı pekiştirme amacı da, yakın dönem tarihsel olaylarını konu edinen yazılara ve iç haberlere neden çok yer verildiğinin diğer açıklayıcısı olmalıdır.

Okuyucu kitlesinin çocuklar olduğu düşünülürse, Dergi'nin görsel açıdan da yeterince zengin olmadığı söylenebilir. En çok yer verilen fotoğraflar, faaliyetlerinden övgüyle söz edilen Çocuk Esirgeme Kurumu'nda barınan çocuklara ve bayram kutlamaları yapan öğrencilere aittir. Yayınlanan karikatür ise sadece iki adettir.

Çocukların Gözünden

Türk Çocuğu dergisinin 3. Sayısı çocukların gönderdiği yazılardan oluşturulmuştur. Dergi'nin yaklaşımı, okuyucu sayısını arttırmaya dönük bir çaba olarak düşünülebilirse de, daha önce belirtilmiş olan, çocukların düşüncelerini ciddiye alma ve onları çalışmalara ortak etme yaklaşımının somutlaşmış hali olarak değerlendirmek daha doğru olacaktır.

23 Nisan Çocuk Bayramı ertesinde yayınlanan 3. Sayı için çocukların gönderdiği yazılar dil çalışmaları, Kurtuluş Savaşı, Mustafa Kemal, Türk Devrimi ve Bayram ile ilgilidir.

Dil çalışmaları hakkında; Gazi ve bazı büyüklerin öksüz kalmış olan Türkçeyi düştüğü kuyudan çıkarmaya çalıştığı, Asya'da Avrupa'da etkin olmuş olan Türklerin kendi öz dili ile vatandaşına ve dünyaya meramını anlatacağı, saf Anadolu'nun konuştuğu güzel Türkçenin çığ gibi büyüyerek Arapçayı ve diğer yabancı kelimeleri kovacağı vurgulanmıştır:[79] *"Birinci hedefimiz, Akdeniz ileri idi. İkinci hedefimiz, yerli malı, iktisat ve tasarruf oldu. Üçüncü hedefimiz de ancak dilimizi temizlemek olacaktır."*

Şiirlerde, 23 Nisan, doğanın canlanıp güzelleşmesi, *Padişah*ın emrinden vezirlerin zulmünden kurtuluşu temsil anlamında en büyük düğün günü olarak nitelenmiştir.[80] Şiir ve düz yazılarda Mustafa Kemal her çağda kılavuz olacak, şanlı Türkün adını dünyaya duyuran, Türklerin ve yirminci asrın gözbebeği, tarihte benzeri görülmemiş kahraman, Attila gibi bir büyük zekalı, Türk cesaretinin simgesi, tekkeleri ve medreseleri yıkan, en iyi yönetim olan halk idaresini kuran, Türk çocuğunu sarıklı hocalardan-falakadan kurtaran ….gibi nitelemeler ile anılmıştır. Padişah da düşmanla birlikte hareket eden, ülkesini savunmayan, sefahate batmış yönetici olarak zikredilmiştir.[81]

---

korumak için silahlanmış oğludur/ Mecda Hüseyin, -Ben De Yazıyorum-, "Seçilmiş Düşündürücü Sözler", *Türk Çocuğu*, S. 1, 1 Nisan 1933, s. 12.

[78] -Yaşayış Bilgisi- "Bir Sineğin Ayağı Bir Dünyadır", *Türk Çocuğu*, S. 2, 15 Nisan 1933, s. 26; Yurdumuzda Köşesi- "Bir Tayyareci Kız Tek Başına İstanbul'a Geldi", *Türk Çocuğu*, S. 2, 15 Nisan 1933, s. 31; -Yurdumuzda Köşesi- "Çoğalıyoruz", *Türk Çocuğu*, S. 2, 15 Nisan 1933, s. 31; Yurdumuzda Köşesi-"Altın Damarlarımız", *Türk Çocuğu*, S. 2, 15 Nisan 1933s. 31.

[79] Ceyhun Atuf, "Kardeşlerim! Haydi Dil Savaşına!", *Türk Çocuğu,* S. 2, 15 Nisan 1933, s. 20; Ceyhun Atuf, -Ben De Yazıyorum- "Gaziyi Niçin Seviyorum", *Türk Çocuğu*, S. 1, 1 Nisan 1933, s. 5.

[80] -Yurdumuzda Köşesi-, "23 Nisan Bayramı Karşısında Duygular", *Türk Çocuğu*, S. 3, 1 Mayıs 1933, s. 36; -Kırlarda-, *Türk Çocuğu*, S. 3, 1 Mayıs 1933, s. 37.

[81] Ceyhun Atuf, "Gaziyi Niçin Seviyorum", *Türk Çocuğu*, S. 1, 1 Nisan 1933, s. 5;Ferit Ağazade, "Büyük Başbuğumuz Gazi M. Kemal Hz'ne", *Türk Çocuğu*, S. 2, 15 Nisan 1933, s. 20; Rüştü Atıf, Ben De Yazıyorum- "Türk Çocuğu", *Türk Çocuğu*, S. 3,1 Mayıs, 1933, s. 45.

Mustafa Kemal ile ilgili kişisel anılara da yer verilmiştir. Rasih Nuri, Boğazı yüzerek geçmek ve Mustafa Kemal'in elini öpmek hayalini gerçekleştirmesini coşkuyla anlatmıştır:[82]

"... yüzdüm, yüzdüm ve karşıya geçtim…. Aynı gün geç vakit… Gazi'nin otomobile bindiğini gördüm… yanına koştum ve elini öptüm. Kendisine "En büyük arzum elinizi öpmekti efendim" dedim. Memnun oldu, ismimi sordu. O gün, en güzel ve unutamıyacağım günlerimden biridir."

Çocukların gönderdiği yazılar arasında öyküler de bulunmaktadır. Özellikle Ceyhun Atuf'un öyküsünün, önceki sayılarda yayınlanan yetişkinlere ait olanlar düzeyinde olduğu söylenebilir. Öykü, İşgal yıllarında Ege'de Aydınlı efelerin düşmanla savaşırken sergilediği fedakarlıkları konu edinmiştir.[83] Atuf, diğer bir yazısında milliyetçi yaklaşımların en yaygın olduğu dönemde İstiklal Marşı'nın bilinmediğine dair gözlemini aktarmış, öneriler sunmuştur. Marş ile ilgili kıyaslamaya dayalı değerlendirmesi de ilginçtir:[84] *"Bizim milli marşımız herhalde mekteplerde öğrendiğimiz bazı tercüme operalardan çok yüksek ve güzeldir."*

Değirmenciyi konu alan başka bir öyküde de yine ticaret veya zanaatkar kesime karşı güvenilmemesi gerektiği fikri işlenmiştir.[85]

Türk Çocuğu dergisinin okuyucusu olan, bizzat ziyarete gelen çocukların Dergi ile ilgili olumlu değerlendirmelerine de yer verilmiştir:[86]

"Şimdiye kadar yüzlerce mecmua çıktı. Fakat hiçbiri "Türk Çocuğu" kadar samimi, ... sevimli değildi… "Türk Çocuğu Türk Çocuklarının hassas, heyecanlı kalplerinden örülen bir mecmuadır. Mecmuanızın yazıları bile Türklüğün mavi gökleri kızıla boyayacak kanları kadar kırmızı."

Çocukların gönderdikleri yazılara bakıldığında, konular ve içerik açısından Dergi'de yayınlanan yazılar ile belirgin bir paralellik görülmektedir. Bu da, çocukların yayınlanan yazılardan etkilendiklerini düşündürmektedir. Ayrıca, Türk Çocuğu'nun dönemin resmi yaklaşımlarını yansıttığı göz önünde alınırsa, öğrencilerin, bu yaklaşımları benimsemiş ailelerin çocukları/öğretmenlerin öğrencileri olabileceği de akla gelmektedir.

Yayınlanan ödüllü bulmacalar da bazı konularda fikir vermektedir. Öncelikle, Dergi'nin Bandırma, Kastamonu, İstanbul, Maçka, Uzunköprü, Adana, Afyonkarahisar, Konya, Bursa'ya ulaşabilmesi, dağıtım sorunu yaşanmadığını ortaya koymaktadır. Ödül kazananlar arasında (Gedikpaşa Ermeni Mektebinden) Avedis, Garbis Çakıcıyan, Tateos Telliyan, GabrisKeşişyan, (Mesropyan Mektebinden) Margrit, Senekerim Madilyan isimleri de sayılmıştır.[87]Türk Çocuğu dergisinde yoğun bir milliyetçilik vurgusu yapılmasına karşın, okuyucular arasında Gayrimüslim çocukların bulunması, Türklüğü yücelten yaklaşımlara, başka ulusları aşağılayan bakışın eşlik etmemiş olması ile açıklanabilir.

Değerlendirme

Türk Çocuğu dergisi Cumhuriyet dönemi dil çalışmalarının devrimci bir tutumla sürdürüldüğü bir dönemde yayınlanmaya başlamıştır. Dergi, aşırı özleşmecilik olarak da değerlendirilen bu yaklaşımı destekleyen bir tavır almıştır.

En çok işlenen dil konusu olmakla birlikte, ele alınan sadece dil değil, dil konusuna bağlanabilen her mesele olmuştur. Dilde özleşme; Türk ulusunun kendi benliğinin önemini anlaması, Arap-Fars kültüründen yakasını kurtarması, Saltanat-Hilafet karşıtlığı, özgüven kazanması, her konuya Türkçü bir açıdan bakabilmesi, dünyada bağımsız bir topluluk olarak var olması hedefleriyle bir bütünün ayrılmaz parçaları olarak vazedilmiştir.

---

[82] Rasih Nuri, "Yaz Günlerinde", *Türk Çocuğu*, S. 1, 1 Nisan 1933, s. 11.

[83] Ceyhun Atuf, -Kırlarda- "Cesaret, Ateş, Kan ve Sonra", *Türk Çocuğu* S. 3, 1 Mayıs 1933, s. 46-47; Vatanı vermeyiz biz/Aydınlı efeleriz/Düşmanı kovarız biz/Aydınlı efeleriz…, s. 47.

[84] Ceyhun Atuf, -Okuyucularımızla-"Arkadaşlar! Hep Beraber İstiklal Marşı'nı Söyliyelim", *Türk Çocuğu*, S. 3, 1 Mayıs 1933, s. 35; Dergi'de yazan İstiklal Lisesi öğrencisi Ceyhun Atuf'un, Yazar-Şair Ceyhun Atuf Kansu olma olasılığı yüksektir. Şair-Yazar Kansu, 1919 doğumludur. Dergi'nin yayınlandığı dönemde İstanbul'da lise öğrenimini görmektedir. Ancak hangi lisede öğrenci olduğuna dair açık bilgi bulunmamaktadır: "İlkokulu Ankara'da, ortaokulu ve liseyi ise İstanbul'da yatılı olarak okuyan Kansu'nun…" Mustafa Aydemir, "Ceyhun Atuf Kansu'nun Şiir Sanatı ve Şiirinde Çocuk", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED]*, S. 51, Erzurum 2014, s. 213; "İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'ni bitirerek…" *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi*, 12. C, Milliyet Yayınları, İstanbul,1986, s. 6315.

[85] Orhan Faik, -Ben De Yazıyorum-"Köse Değirmenci", *Türk Çocuğu*, S. 3, 1 Mayıs 1933, s. 42.

[86] Edip Necmi, "Bir Okuyucumuzun Mektubu", *Türk Çocuğu*, S. 3, 1 Mayıs 1933, s. 43.

[87] -Bilmece Köşesi- *Türk Çocuğu*, S. 2, 15 Nisan 1933, s. 32; -Bilmece Köşesi- *Türk Çocuğu*, S. 3, 1 Mayıs 1933, s. 48.

Ülke sevgisi Mustafa Kemal'e bağlılık ile özdeş olarak anılmış; dilde Türkçülük dahil, çalışkanlık, bilgiyle donanma, sorumluluk, Cumhuriyeti savunma,bu sevgi ve bağlılığın gerektirdiği değerler olarak aşılanmak istenmiştir.

Sürekli eski-yeni kıyaslaması yapılmış, eskiyi temsil eden Osmanlı bütün yönleriyle reddedilmiş, reddedilenin yerini, vatan sevgisi, Cumhuriyet'e ve Mustafa Kemal'e sadakatin doldurması istenmiştir. Çocukların çağdaş bilgilerle donanmış, bilgili, görgülü, bağımsız bir *birey* olması istenmiş, aynı zamanda bu nitelikleriyle ömrünü Türk milletine adamış bir *toplumcu* olması öğütlenmiştir.

1929 Dünya Ekonomik Bunalımı ve 1923'ten itibaren izlenen Liberal ekonomi politikalarının olumsuz sonuçları ile ilintili hükümlerin de Dergi'de işlendiği görülmüştür. Devletçi ekonomi politikalarının şekillendiği bu dönemde, bu yeni yönelişle uyumlu olacak biçimde, tüccar sınıfına karşı bir güvensizlik sezdirilmiş, tutumluluk ve yerli malı kullanımı yüceltilmiştir. Bu açıdan bakılınca Dergi'nin, dönemin neredeyse bütün resmi yaklaşımlarını yansıttığı söylenebilir.

Görülebilen çelişkiler Dergi'ye damgasını vuran Hüseyin Kazım Bey'e hamledilebilir. Ancak gözden kaçırılmaması gereken dönemsel bir gerçeklik söz konusudur. 1930'larda eleştirel olmaksızın Türk Devrimi ve Mustafa Kemal hakkında yazanlar, yaşları itibarıyla, korkunç işgal yıllarından inanılmaz gibi görünen zafer günlerine Mustafa Kemal'in liderliğiyle erişildiğini görmenin duygusallığı ve hayranlığı ile bu konulara eğilmişlerdir. "*Bağlılığı"*, "*anlamak"* kadar önemsemeleri bundan kaynaklanıyor olsa gerektir.

"*Mustafa Kemal'e duygusal bakış dönemi*" denebilecek bu evreyi; sadece milliyetçi bir söylemin egemen olduğu değil, bir bütün olarak Osmanlı'dan Cumhuriyet'e kalan mirasın Cumhuriyet'i kuran kadroların tutumlarını şekillendirmede etkin olduğu, toplumcu yönün ağır bastığı bir aşama olarak da değerlendirmek sağlıklı bir tutum olacaktır.

Kaynakça

ALTINIŞIK, Ahmet Haşim, *Atatürk-İnönü Dönemi Kültür Politikaları Temelinde Türk Tarih ve Türk Dil Kurumu*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırşehir 2011.

ASLAN, Demo Ahmet, *Cumhuriyet'in Törensel Meşruiyeti: Ulus-Devlet İnşa Sürecinde Milli Bayramlar (1923-1938)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2011.

ATAY, Falih Rıfkı, *Çankaya- Atatürk'ün Doğumundan Ölümüne Kadar Bütün Hayat Hikayesi*, Doğan Kardeş Matbaacılık Sanayii Aş Basımevi, İstanbul 1969, s. 477.

AYDEMİR, Mustafa, "Ceyhun Atuf Kansu'nun Şiir Sanatı ve Şiirinde Çocuk", *Atatürk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED],* S. 51, Erzurum 2014, s. 213-245.

AYSAL, Necdet, "Atatürk Dönemi Türk Devrimi", *Başlangıcından Günümüze Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, 3. Baskı, (Editör: Temuçin Faik Ertan), Siyasal Kitabevi, Ankara 2014, s. 185-211.

BELGE, Murat, "Türk Dilinde Gelişmeler", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, 10. C, İletişim Yayınları, İstanbul 1985,s. 2588-2606

-Bilmece Köşesi-,*Türk Çocuğu*, S. 2, 15 Nisan 1933, s. 32.

----------,*Türk Çocuğu*, S. 3, 1 Mayıs 1933, s. 48.

Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, 12. C, Milliyet Yayınları, İstanbul,1986.

----------, C. 23, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1986.

Ceyhun Atuf, "Cesaret, Ateş, Kan ve Sonra", *Türk Çocuğu*, S. 3, 1 Mayıs 1933, s. 46-47.

----------, "Arkadaşlar! Hep Beraber İstiklal Marşı'nı Söyliyelim", *Türk Çocuğu*, S. 3, 1 Mayıs 1933, s. 35.

----------, "Kardeşlerim! Haydi Dil Savaşına!", *Türk Çocuğu,* S. 2, 15 Nisan 1933, s. 20.

----------, "Gaziyi Niçin Seviyorum", *Türk Çocuğu*, S. 1, 1 Nisan 1933, s. 5.

ÇUBUKÇUOĞLU, M Sıtkı, "Oğluma", *Öz Dilimize Doğru*, S. 3, 15 Temmuz 1932, s. 45.

(DEMİRCİOĞLU), Yusuf Ziya, Eli Ayağı Tutan, *Türk Çocuğu*, S.1, 1 Nisan 1933, s. 10-11.

DUMAN, Doğan - DOĞDU, Mustafa,"1930-1950 Dönemi Çocuk Dergilerinde Yurttaşlık Bilinci Gelişimi Kapsamında Ulus- Devlet Algısının Sağlanması: "Türk Çocuğu - Cumhuriyet Çocuğu",

Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, IX/20-21, (2010/Bahar-Güz), s. 157-170.

Edip Necmi, "Bir Okuyucumuzun Mektubu", *Türk Çocuğu*, S. 3, 1 Mayıs 1933, s. 43.

Ferit Ağazade, "Büyük Başbuğumuz Gazi M. Kemal Hz'ne", *Türk Çocuğu*, S. 2, 15 Nisan 1933, s.20.

İffet Rıza , "Ateş Saçan Devler Arasında", Türk Çocuğu, S.2, 15 Nisan 1933,s.-22-23.

-Karagöz-Hacivat Köşesi-, *Türk Çocuğu*, S. 3, 1 Mayıs 1933, s. 40.

----------, *Türk Çocuğu*, S.1, 1 Nisan 1933, s. 8.

KARAL, Enver Ziya, "Tanzimattan Sonra Türk Dili Sorunu", *Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, 2. C, s. 314-332

-Kırlarda Köşesi-, *Türk Çocuğu*, S. 3, 1 Mayıs 1933, s. 37.

KÜLEBİ, Cahit, "Türk Dili", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, (9-10. C), İletişim Yayınları, İstanbul 1985, s. 2576-2587.

Mecda Hüseyin, "Çalışkanlıkları Örnek Olan Arılar", *Türk Çocuğu*, S. 2, 15 Nisan 1933, s. 21.

----------, "Seçilmiş Düşündürücü Sözler", *Türk Çocuğu*, S. 1, 1 Nisan 1933, s. 12.

-Nasrettin Hoca Köşesi-, *Türk Çocuğu*, S. 1, 1 Nisan 1933, s. 9.

----------, *Türk Çocuğu*, S. 2, 15 Nisan 1933, s. 25.

----------, *Türk Çocuğu*, S. 3, 1 Mayıs 1933, s. 41.

Orhan Faik, "Köse Değirmenci", *Türk Çocuğu*, S. 3, 1 Mayıs 1933, s. 42.

"Orta Mektepler İçin Öz Dil İle Yardımcı Kıraat Parçaları", *Öz Dilimize Doğru*, S. 24, 15 Birincikanun 1934, s. 207.

(ÖZDİL), Hüseyin Kazım, "Yapılacak İlk İş", *Öz Dilimize Doğru*, S. 2, 15 Haziran 1932, s.17-18.

----------, "Her Türkün Adı Öz Türkçe Olmalıdır", *Öz Dilimize Doğru*, S. 17, 12 Mart 1934, s. 86-88.

----------, "Çocuklarımıza Öğreteceğimiz Dil", *Öz Dilimize Doğru*, S. 22, Eylül 1934, s. 170-171.

----------, "Muallim Arkadaşlara", *Türk Çocuğu*, S.1, 1 Nisan 1933, s. 1.

-Okuyucularımızla-"Sevgili Arkadaş", *Türk Çocuğu*, S.1, 1 Nisan 1933, s. 3.

"Öz Dilimizden Sözler", *Türk Çocuğu*, S. 1, 1 Nisan 1933, s. 15.

Rasih Nuri, "Yaz Günlerinde", *Türk Çocuğu*, S. 1, 1 Nisan 1933, s. 11.

Rüştü Atıf, "Türk Çocuğu", *Türk Çocuğu*, S.3,1 Mayıs, 1933, s. 45.

Suphi Nuri, "Kemalizm", *Öz Dilimize Doğru*, S. 14, 29 Birinciteşrin 1933, s. 22-24.

TOPALOĞLU, Yüksel "Dil İnşasında Aşırı Özleşmeci Bir Dergi: "Öz Dilimize Doğru", *Gazi Türkiyat*, S. 5, Güz, 2009, s. 395-430.

(TUNÇ), Mustafa Şekip, "İnkılapta Mizaç ve Seciye", *Türk Çocuğu*, S. 1, 1 Nisan 1933, s.7.

TURAN, Şerafettin, *Türk Devrim Tarihi 3. Kitap (İkinci Bölüm) Yeni Türkiye'nin Oluşumu (1923-1938)*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1996.

-Yaşayış Bilgisi Köşesi- "Bir Sineğin Ayağı Bir Dünyadır", *Türk Çocuğu*, S. 2, 15 Nisan 1933, s. 26.

"Yirmi Üç Nisan Türklüğe, Cumhuriyet ve İlerilik Yollarını Açan Büyük Gündür", *Türk Çocuğu*, S. 3, 1 Mayıs 1933, s.34.

-Yurdumuzda Köşesi-, "Bir Tayyareci Kız Tek Başına İstanbul'a Geldi", *Türk Çocuğu*, S. 2, 15 Nisan 1933, s. 31.

----------, "Çoğalıyoruz", *Türk Çocuğu*, S. 2, 15 Nisan 1933, s. 31.

----------, "Altın Damarlarımız", *Türk Çocuğu*, S. 2, 15 Nisan 1933, s. 31.

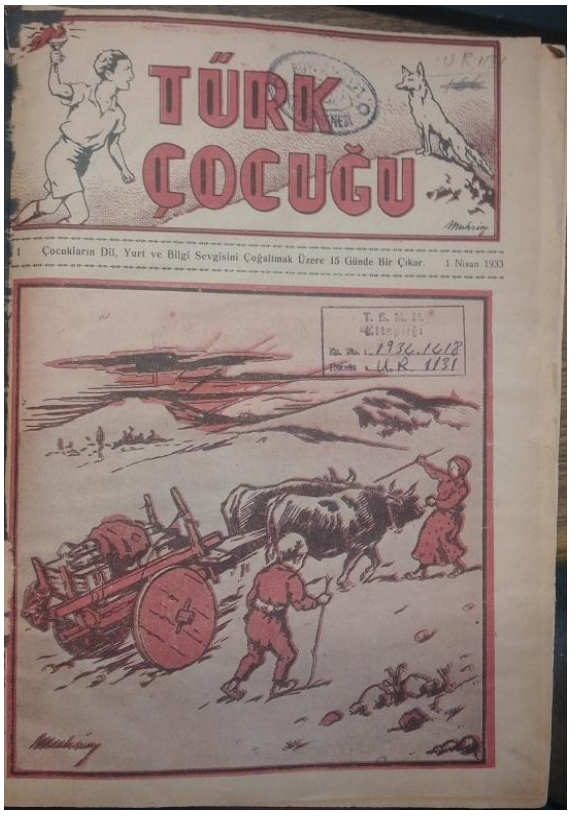
----------, "23 Nisan Bayramı Karşısında Duygular", *Türk Çocuğu*, S. 3, 1 Mayıs 1933, s. 36.

Ekler

Ek-1 Hüseyin Kazım (Özdil) Bey Türk Çocuğu, S. 1, 1 Nisan 1933

Ek-2 Türk Çocuğu –Kapak - Türk Çocuğu, S. 1, 1 Nisan 1933

EK-3 Öz Dilimize Doğru-İç Kapak Öz Dilimize Doğru, S. 14, 29 Birinciteşrin 1933

ÖZ DİLİMİZE DOĞRU

YIL II, SAYI 14 TÜRK DİLİ İÇİN ÇALIŞIR, AYDA BİR ÇIKAR. 29 Birinciteşrin 1933

Yurtsu ülkülerimizi aydınlatarak ülküleşmiş
Kurtarıcımız Ulu Gazi Hazretleri

Ülkesini, yüksek istiklâlini koruma-sını bilen Türk Milleti, dilini de yabancı diller boyunduruğundan kurtarmalıdır.

Gazi Mustafa Kemal

Başyazıcısı: Dr. REŞİT GALİP B.

Çıkaran, yazı işlerine bakan:
Muallim Hüseyin Kâzım

18